

3172

УКРАДЕНЕ ЩАСТЄ

ДРАМА З СІЛЬСЬКОГО ЖИТЯ В 5. ДІЯХ

ІВАНА ФРАНКА

відзначена на конкурсі галицького Виділу краєвого 1893 р.

Ціна 30 кр.

У ЛЬВОВІ, 1894

Накладом автора.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

УКРАДЕНЕ ЩАСТЄ

ДРАМА З СІЛЬСЬКОГО ЖИТЯ В V. ДІЯХ

ІВАНА ФРАНКА

відзначена на конкурсі галицького Виділу краєвого 1893 р.

3172

У ЛЬВОВІ, 1894

З друкарні Наукового товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

3 p.

Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

~~43/42~~

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 34 103

1681
I
у. 450

Д І Є В І О С О В И:

Микола Задорожний, чоловік літ 45, невеликого росту, похилий, рухи повільні.

Анна, его жінка, молодиця літ 25.

Михайло Гурман, жандарм, високий, здоровий мущина літ 30.

Олекса Бабич, селянин літ 40, сусіда Миколи.

Настя, его жінка літ 35.

Війт, селянин літ 50.

Шльома, арендар.

Селяне, селянки, парубки і дівчата, музики і т. і.

Діє ся около 1870 року в підгірськім селі Незваничах.

Львівська Філія
Бібліотеки АН УРСР

~~431 ср~~

ДІЯ ПЕРША.

Нутро сільської хати. Ніч. На дворі чути шум вітру, сніг бе о вікна. В печі горить огонь, при ній горшки. Анна і Настя порають ся коло печи. На лаві, на ослоні, на припічку і на печі дівчата і парубки: одні прядуть, другі мотають пряжу на мотовилах; на серед хати при стільці один парубок плете рукавиці, другий на коливороті крутить шнур.

ЯВА ПЕРША.

Парубки, дівчата, Анна і Настя.

Парубки і дівчата (співають):

Ой там за горою, та за кременною
Не по правді жив чоловік з жоною.
Вона йому стелить білу постеленьку,
А він їй готує дротяну нагайку.
Біла постеленька порохом припала,
Дротяна нагайка біле тіло рвала.
Біла постеленька порохом присіла,
Дротяна нагайка кровю обкипіла.

Настя (перериває, махаючи стиркою). Та тьфу на вас! Що се ви вигадали такої плаксивої! Мов по покійнику голосять.

1. парубок (регоче ся). Ага, а у вас мурашки по шкірі забігали.

Настя. Тю на тебе, та на твою голову! Ти гадаєш, що я твого тата жінка, що небіжка ніколи з синців не виходила.

1. парубок. Го-го, мій тато небіжчик усе говорив: як чоловік жінки не бе, то в ній утроба гниє.

2. парубок. О, твій тато добрий циркулик був. Він і хлопам умів кров пускати.

1. парубок. І за дармо! То также щось варто!

Настя. Та повинністе встидати ся хоть ту, в тій хаті таке говорити, та співати. Пек осина! То так, як би, не при хаті кажучи, злого духа при малій дитині згадав. Тут

ангели божі літають, одна хата в цілім селі, де сьвятий супокій та згода та лад та любов — а ви якесь таке завели, що гидко і в губу брати.

1. дівчина. Та не бійтеся тітко, ми своєю сьпіванкою сьвятих ангелів із хати не виполошимо.

Настя. А ти відки се знаєш? А може як раз виполошите? Знаєш, як старі люди кажуть: не викликай вовка з ліса. А то буває таке, що як у злу годину скажеш кому лихе слово, то воно зараз сповнить ся. Мої небіжка мамуня розповідали, що раз, один такий...

1. парубок. Та пипоть вам на язик! Ідїть до печи та глядїть, чи швидко ті вареники будуть, бо далі Микола з міста приїде та нас понаганяє до дому.

Настя. Ади, який швидкий. Не бій ся, вареники будуть. Гляди тільки, щоб ти свою рукавицю доплїв. (Іде до печи).

1. дівчина. Ну, кінчім, сестричко, тоту сьпіванку. Вона дуже красна. А така жалісна, аж плакати хоче ся.

Анна (від печи). Почекайте но ви, як замуж повиходите, та на своїх плечах того добра зазнаєте, то вам ще й не так плакати захоче ся.

Дівчата. От тобі й на! А ви се відки знаєте? Хіба ви сего зазнали?

Анна. Ну, я не про себе говорю. А в тім — що зазнала, то досить мені знати, та Богу.

Дівчата (хвилю мовчать, потім починають сьпівати):

Ой мужу-ж мій, мужу, не бий мене дуже,
В мене тіло біле, болить мене дуже.
Пусти-ж мене мужу в вишневий садочок,
Най я собі урву рожевий квіточок!
Урву рожу-квітку тай пушу на воду:
Пливи, пливи роже-квітку аж до мого роду.
Пливи, пливи квітку, пливи по Дунаю,
Як побачиш мою неньку, припливи до краю.

Настя (тимчасом повиймала вареники, відідила їх, полила їх олієм, посолила і ставить на столі). Ну, годі вам сьпівати! Кидайте роботу! Вареники на столі! (Парубки і дівчата покидають роботу і з веселим гамором сідають за стіл і їдять. Настя з Анною коло печи; вона відсипала собі також вареників і сідає на припічку, обернена до стола плечима). Ну, кумо, помагай і ти!

Анна (глядить до вікна). Господи, яка там шаруга! Коли-б тільки наші де з дороги не збили ся!

Настя. Не бій ся, їм не першина.

Анна. Не знаю, але мені так чогось лачно, так чогось сумно, як коли-б якесь велике нещастє надо мною зависло.

Настя. Та я то, небого, виджу. Цілий день як сама не своя ходиш. Тай уже сама собі міркую, чого би тобі журити ся? Живеш, як у Бога за дверми...

Анна. Я?

Настя. Чоловіка маєш доброго, тихого, роботящого, що трохи не молить ся до тебе.

Анна (зітхає). Та що то з того!

Настя (тихійше). Ага, ти про те, що дітий не маєш. Не бій ся, Бог ласкав, будуть іще.

Анна (махає рукою). Ей, я не про те!

Настя. А про що-ж? Чого тобі ще треба? Що брати тебе на посагу скривдили? Тьфу! Наплюй ти на їх посаг! Їм твоя кривда боком вилізе.

Анна (кидає ся мов ужалена). Йой кумо! Та хіба я про посаг! І по що ви мені згадуєте моїх братів? Адже знаєте, що вони мої найтяжші вороги.

Настя. Знаю, небого, знаю! Наслухалась я про твоє кєр-
ваве дівовање..

Анна (живо). Що? Про моє дівовање? Що ви про него знаєте?

Настя (добродушно). Все знаю, небого моя, все знаю. Як тебе брати побивали, за наймичку мали, між людей не пускали і вкінці за наймита замуж випхали, ще й на посагу покривдили. Ой, та чи тільки те!...

Анна Як то? Ще й більше щось знаєте?

Настя (сьміє ся). Та ти кумо мене не бій ся! Кажу тобі, що знаю все, хоч то від нас не близька сторона, аж у другім повіті, а братів твоїх я й на очи не бачила.

Анна. А відки-ж ви се знаєте?

Настя (сьміє ся). Через сороки-ворони, любонько! Були вже такі люде, що мені доповіли. Навіть бись ніколи не вгадала, хто.

Анна. Певне-сте десь якусь мою посестру на ярмарку бачили?

Настя. Ой, кумонько! Чи то я так на тих ярмарках часто буваю! Ні, таки до моєї хати сама звістка прийшла, тай то не коли, а вчора.

Анна. Ну, то я вже ніяк не вгадаю, хто то міг бути.

Парубки і дівчата (встають від їди). Спасибіг вам, тітко Анно, і вам, тітко Насте, за вечерю!

1. парубок. Господи тобі слава, що ся душа напхала!

2. парубок. Дакувати Богу тай мені, а господині ні!

Настя (бе єго стиркою). Іди, іди, ти негосподарська дитино!

Дівчата. Ну, пора нам до дому, а то позамітає дорогу, то не докопаємо ся улицею.

2. парубок. Не бійте ся, мої ластівочки! Нас тут хлопців досить, кождий по дві вас на плечі візьме, тай до дому занесе.

1. дівчина. Овва, які мені силачі. Ще подвигаєте ся та болячки постручуєте! (Збирають ся, забирають куделі та пряжу і виходять). Ну, добраніч вам! (Цілюють ся з Анною, котра сьвітить їм скіпкою до сінний).

Анна. Добраніч, дівчатка, добраніч! Та приходіть і завтра, будьте ласкаві! (Зачиняє за ними двері).

ЯВА ДРУГА.

Анна і Настя.

Настя. Та було хіба і мені йти.

Анна (спрятує зо стола). Ой, посидьте ще троха. У вас хата не сама, а як ваш чоловік буде їхати, та й так попри нашу хату, то почувете. А мені веселійше буде ждати.

Настя (помагає прятати). Та воно то так. А все таки хата рук потребує. Ну, та вже для тебе се зроблю... (Зупиняється серед хати перед Анною, з мискою в руках). Ну, а ти не цікава, від кого я дізнала ся про твоє дівовање?

Анна. Та що мені! Я не вдатна загадки розгадувати.

Настя (лукаво). А твоє серце нічого тобі не говорить?

Анна. Серце? А вам що таке? Що воно мені має говорити?

Настя. Ага, а на лиці мініш ся! Бліднеш, то знов червонієш! Ну, ну, не лякай ся! Я знаю все, від него самого.

Анна. Схаменіть ся! Що ви говорите? Від якого него?

Настя. Від Михайла, а від кого-ж би?

Анна. Від якого Михайла?

Настя. Їй кумо, та не прикидай ся, що нічого не розумієш.

Адже ми обі не діти! Михайла Гурмана знаєш, а?

Анна (відступає крок в зад і хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят!

Ви що се, кумо, говорите? Михайло Гурман — так, я

знала ся з ним, але єго давно на сьвітї нема. Він у Боснії згіб.

Настя. Хто се тобі сказав?

Анна. Я се знаю, брати говорили.

Настя. Еге, то то й є, що брати!

Анна. Єго мати сама лист мені показувала, плакала.

Настя. Ну, то мусів бути лист фальшивий, бо Михайло жи-
вісінький.

Анна. Кумо, бійте ся Бога, не говоріть сего! Може вам при-
снив ся? Може дух єго вам об'явив ся?

Настя. Ні, кумо Анно, я тобі кажу: він живісінький. В жан-
дармах служить уже три роки. Десь був у іншій сто-
роні, а тепер єго до нас перенесли. Вчора до нас у хату
заходив, про тебе розпитував ся.

Анна. Господи, що се таке? Що зо мною діє ся? Кумо,
голубонько! Кажіть, що се вам привиділо ся, приснило
ся! Адже-ж се... се таке, що здуріти можна! Адже-ж я
тому Михайлови кляла ся, присягала, що радше в мо-
гилу піду, ніж з ким іншим до сльобу стану. А тепер!...
Він по мою душу прийшов. Та ні, ні, ви жартуєте, ви
тільки так се говорите!

Настя. Хрести ся, кумо! Чого ти так перелякалась? Тут
видима річ, що брати ошукали тебе. Значить, на тобі
ніякої вини. Він і сам се казав. Він зовсім не винуватив
тебе. О, як би ти знала, як він гарно та щиро говорив
о тобі!

Анна. Ні, ні, ні! не говоріть мені нічого! Не хочу чути
про него, не хочу бачити єго. (Ходить по хаті, ломлючи руки).
Ой, Господи! Ой, Боже мій, та невже сему правда?
Невже і тут мене одурили, ошукали, мов ката в мішку
продали?

Настя. Та вспокій ся, кумо! Що вже о тім говорити, що
пропало! Най їм за се Бог заплатить.

Анна (все ще в нетямі ходить по хаті). І за що? По що? А,
знаю, знаю! Вони Михайла бояли ся, щоб не відібрав
від них моєї батьківщини. О, так, так! А сей покірливий,
наймит, ще й рад, що що небудь дістав. Господи, ратуй
мене! Не дай одуріти!

Настя (бере її за плече.) Та отямся бо, кумо! Що ти торо-
чиш? Чи не гріх тобі? Ти тепер замужна жінка, треба
про се все забути.

Анна (вдивлюєся в неї, по хвилі). А так, правда ваша! Правда
ваша! Забути треба. Хоч би мало серце розірвати ся,
а забути треба. Ой, Господи! І як воно доси не трісло?
Кілько я намучила ся за ті роки! А тепер гадала, що
от-от уже вспокою ся, піддам ся своїй долі, що от-от
давні рани перестануть боліти. А тут на тобі! Маєш!
Той, що доси був для мене помершим, являє ся на ново.
Кумонько, матінко моя! Порадь мені, що маю робити?
Дай мені якого зіля, щоби тут, оттут перестало боліти!

Настя. Де вже, мені, небого, до зіля? Не пораджу я тобі
нічого, хіба одно: моли ся Богу, чень він відверне від
тебе се лихо.

Анна. Молилась, кумо, молилась! Товкла чолом о кам'яні
сходи при церкві, слізьми плити вмивала — нічого не по-
магає.

Настя (надслухує). Га, чуєш? Мабуть дзвінок тельнякає.
Певно наші їдуть.

Анна (при вікні). Тельнякає! Ледво чути за свистом вітру,
а тельнякає. Господи тобі слава, що їдуть! Ходімо зу-
стрічати! (Обі сквапно одягають ся і виходять).

ЯВА ТРЕТЯ.

По хвилі входять Анна, Настя і Бабич увесь в снігу
з батогом, в рукавицях.

Бабич. Дай Боже вечір добрий!

Анна. Дай Боже здоров'я! Так кажете, мій з вами не їхав?

Бабич. Ні, кумо. Я єго ще на солянній жупі лишив. Ще до-
кладав своєї купи дров і щось там почав з війтом пере-
мовляти ся, та я не дочікував до кінця тай поїхав за
другими.

Анна. Бійте ся Бога! Якже-ж ви могли єго самого лишити
в таку страшну негоду?

Бабич. Ї, не бійте ся, сам він не буде. Певно поїхав на
Купинє з Передільничанами. А наші всі на Радловичі,
гостинцем їхали. Але він швидко приїде, не бійте ся.
Конята у него добрі.

Анна. Ой, я чогось бою ся. Кажуть, у лісі вовки появили ся. Ще не дай Боже якого нещастя!

Бабич. Та успокійте ся, кумо! Ще Бог ласкав, відверне від нас лиху пригоду. А Микола не дитина. Він за худобу дбає. Ну, стара, ходімо їхати до дому, там десь конята перемерзли.

Настя. Ну, добраніч тобі, кумо. Моли ся, небого, Богу, все добре буде!

Бабич. Добраніч!

Анна. Оставляйте ся з Богом! (Бабич і Настя виходять).

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Анна (сама, одягнена в кожусі і хустці, сідає коло вікна і надслухує). Не чути! Тільки вітер свище і виє. (Заламує руки). А він жие, жие, жие! Одурили мене, отуманили, загукали, обдерли з усього, з усього! Ні, не хочу про се думати. В мене є чоловік, слубний. Я єму присягала і єму додержу віри. (Надслухує). Ах! Ось він їде! Ну, прецінь. Господи тобі слава! (Виходить).

ЯВА ПЯТА.

Микола і Анна.

[За сценою чути брязкіт нашійників. По хвилі входить Микола, весь присипаний снігом в гуні надітій поверх кожуха, в баранячій кучмі, в рукавицях і з батою. Він стає на серед хати, виймає батіг ізза ремня і починає обтріпувати сніг, стукаючи при тім о землю чобітьми. Відтак охаючи, починає роздягати ся].

Микола. Ось тобі і заробок! Ось тобі жий та будь! Ой, Господи, і як се я душі не згубив по дорозі, то і сам уже не знаю! Ох, тай утепенив ся-ж я! Тай промерз до самої кости! (Відсуває вікно і кричить) Анно, а коням треба пити дати! Думав напоїти на Купіню, та не мож було!

Анна (за сценою). Добре, добре! Я вже й воду зладила.

Микола (засуває вікно, знімає гуню, потім кожух і вішає їх на жердці). Ну, заробок, нема що казати! За вісім шісток головою наложи — оплатить ся! Цілісінський день роби, двигай, волочи ся, худобу збавляй, мерзни і мокни, як остатня собака, — і за все те вісім шісток. А прийде ся пла-

тити, то й того їм, людоїдам, жаль. І того би зажерли. Як дають чоловікови той кровавий крейцар, то так і ви-диш, що їх і за тим колька коле. А бодай вас уже раз людська праця розсадила та розперла, щоби-сте лиш очі повивалювали, нелюди погані! (Сідає кінець стола і починає стягати чоботи). Ага, почекай! Чоботи замерзли як кість, анї руш стягнути. А ніг уже давно не чую. Коби лиш не відморозив, а то як раз найліпша пора окалічити. (Чухає ся в потилицю). От іще бідонька моя! (Кричить) Жінко, гей, жінко! Анно! Де ти там?

Анна (входить). Ти мене кликав?

Микола. Та же кликав. Ну, що, конї пили?

Анна. Ще й як. Так біднята перемерзли, мов риби трясли ся. Бідна худібка! Я їм троха сировиці до води долила, випили по дві коновці.

Микола. А їсти мають там що?

Анна. Ну, та же я не спустилась на тебе, поки ти їм даси. Мають по гарцеві вівса, тай січки я нарізала у заступника на машині, ну, тай сїна поза драбинки понапихала. Ба, та чого ти так запізнив ся?

Микола. Ет, волиш не питати. От ходи та поможи мені чоботи стягнути. Ади, позамерзли як костوماхи, та боюсь, щоб ноги не повідморожувати.

Анна. Пек-запек! Що ти говориш? Ще би нам лиш того бракувало! (Бере за чобіт, тягне, та заглянувши Миколі в лице опускає ногу, відступає на крок в зад і хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят, Миколо! А тобі що такого? Ти весь у крові!

Микола. Я?

Анна. Бій ся Бога! А се що таке? Чи бійка де була? Чи може ти скалічив ся де?

Микола. Та ні, ні, не бій ся!

Анна (кидає ся до него і розпинає лейбик). Та почекай лишень! Господи, сорочку покровавив! Ну, що се таке з тобою стало ся, Миколо?

Микола. Та то наш війтенько гідний та поважний.

Анна. Що? Бив тебе?

Микола. Та певно, що не гладив (гримає кулаком о стіл). Але я ему не подарую! Я на нїм своєї кривди пошукаю!

Анна. Ба та що таке межи вами зайшло? За що?

Микола. Питай ти мене, а я тебе буду. За ні за що! З доброго дива мене вчепив ся, бодай его той вчепив ся, щó в болоті сидить.

Анна (все ще оглядає его). Та не клени, Миколо, не гніви Бога! Ой Господи, та з тебе тут кварта крови зійшла! От іще недоля моя! Давай, я обмию. Десь тут іще тепла вода лишила ся. (Іде до печи).

Микола (кричить). Ні, не треба! Я его до суду завдам! Я завтра ось так як є, до самого пана судії піду. Най пани побачуть! Не мій!

Анна (наливає в миску води і наближає ся). Іди, іди, бідна ти голово! Не роби з себе сьміховище людське! Війтови нічого не зробиш, тільки з себе сьміх зробиш.

Микола. Як то нічого не зроблю? То цісарське право по-зволяє отак над людьми збиткувати ся? Як він війт і підприємець від довозу дров на жупу, то єму вільно з чоловіка й душу вигнати?

Анна. Ти певно знов поліна продавав?

Микола. Ну, та певно, щом мусів продати. Бій ся Бога, чоловік намучив св в лісі, намерз ся як собака, крейцарика при душі не має, а треба прецінь чимось душу підкріпити.

Анна. Ей, Миколо, Миколо! Кілько разів я тобі говорила: радше притерпи, а не роби сего! А тепер ще до суду хочеш іти! Адже війт тебе за таке до арешту борше запакує, ніж ти его!

Микола (глядить на неї зо страхом). Агій, жінко! Та се ти правду кажеш! А мені се і в голову не прийшло. Ну, на, мій!

Анна. (миє его). Я би не знати що за те дала, що ти не тільки поліна продав, а ще й сам війтови якесь згірдне слово сказав.

Микола. Я? Та скари-ж то мя Господи, що ні! Вчепив ся мене, що латер не повний. Я, як звичайно, остатній на-кладав, а він до мене. Вже там хтось мусів мене при-скаржити, що я пару тих дурних полін продав.

Анна. А може він і сам видів?

Микола. А дідько его знає, може й видів. Досить, що він до мене. Я тобі, каже, не заплачу, поки латер не буде цілий. А я кажу: Який був у лісі, такий тут є. А він

мені каже: Брешеш, ти пять полїн продав. А я єму кажу: Як продав, то не сам продав. І другі продають. А він до мене пристав: Хто продає? Тай хто, тай хто? Що я мав єму казати? По правді, чоловік нікого не бачив, а так на першого ліпшого говірити встидно. От я возьми та скажи єму: Тай ви самі, доки-сте не були підприємцем, то-сте продавали. Не встиг я єму се сказати, а він як не кине ся на мене, як не почне мене гаратати палицею! Та через голову, та куди попало. То вже я й не стямив ся, коли і хто і як мене відборонив та на сани посадив.

Анна (хитає головою). Я так і думала, що ти щось таке мусїв лягнути. Війт не такий чоловік, щоби когось за дармо вчепив ся.

Микола (гірко). О, та певно. У тебе кождий чесний, кождий розумний, коби тільки не твій чоловік.

Анна. Я тобі чести не уймаю, але полїн не треба було продавати.

Микола. А мерзнути та о голоді бути треба!

Анна. Було собі з дому взяти пару крейцарів на горівку, коли вже без неї не можеш обійти ся. Адже-ж ми вже не такі остатні.

Микола. От таке! На заробок їхати і ще гроші з дому брати!

Анна. Ну, коли так, то маєш заробок, якого-сь хтїв. (Застелює стіл і заходить ся давати вечерю). Ну, але де-ж ти так довго барив ся?

Микола (гнівно). А тобі що до того? Не твоє діло! Коли я тобі такий нелюбий, то не питай ся мене ні о що!

Анна (ставить миски на стіл). Ну, коли так будеш зо мною говорити, то певно любійший не будеш. (Мовчанка. Микола тарабанить пальцями по вікні. Анна заставляє вечерю. Микола обертає ся і починає мовчки їсти. В тім роздає ся стуканє до вікна. Анна здригає ся, Микола випускає ложку з рук).

Анна. Сьвят, сьвят, сьвят! А се що таке?

Микола. Хтось до вікна стукає! В таку пізну годину, в таку негоду — ой, може яке нещастє!

Голос за вікном. Гей, люде, отворіть, не дайте душі загинути!

Анна. Хтось певно з дороги збив ся. Біжу отворити.

Микола. Анно, сій! Може яка зла душа!

Анна. Ба та що? Дати чоловікові загинати? Тай що нам зла душа? Взяти у нас нема що, а нікому ми нічого не винні, то чого нам боятися? (Виходить. Чути калатане засувів).

ЯВА ШЕСТА.

Микола, під хвилі входить жандарм з карабіном, увесь присипаний снігом, за ним Анна.

Жандарм. Дай Боже добрий вечір!

Микола. Дай Боже здоровле.

Жандарм. Перепрашаю, що в таку пізну пору непрошений до вашої хати набиваюся. Але там така страшна буря, куревільниця, що не дай Господи! Я з дороги збився, думав уже, що або замерзну де в заметі, або вовкам на зуби попадуся.

Анна (хрестить ся). Господи!

Жандарм (озираєся на неї, витріщує очі, потім перемагає себе). А так! Недалеко вже було до того. Там під ліском чути, як вони виють. Кождої хвилі могли бестії зо мною привитися!

Микола. Та роздягніть ся, пане, сідайте! Адже-ж тепер під ніч далі не підете.

Жандарм. Та куди вже! Ніг своїх не чую, так промерз та змучився! Ой, Господи тобі слава, що з душею з того снігового пекла вихопився! (Обтріпує ся зо снігу і починає роздягати ся. Микола придивляється йому ближче).

Микола. А ви відки, пане шандаре?

Жандарм. Та ходом з міста.

Микола. Ну так, ходом. Але родом? Даруйте, але мені здає ся, що я вас десь колись бачив.

Жандарм (сміє ся). Ну! чи не ще! Миколо, старий побратиме! Хіба-ж ти мене не пізнав? (Клепле его по плечі).

Микола. Михайло Гурман! Так се ти! А ми гадали — — Анно, ба, а ти хіба не пізнала Михайла?

Анна (зовсім забувши ся стоїть кінець стола і не дивлячись на них шепче молитву). І остави і ослаби і відпусти і перепусти Господи...

Жандарм (регоче ся). Анно! Господине! Що се вам на по-

божність зібрало ся? Що-ж то, не привитаєте ся зо старим знайомим?

Анна (подає ему руку). Як ся маєте, пане шандар?

Жандарм (хвилю пильно глядів на неї, потім пустив її руку, сдіпив зуби і відвернув ся, говорить далі тільки до Миколи). Ну, нинішньої ночі не забуду, доки життя мого. Знаєте, як я почув крізь вітер ті вовчі голоси, та й то так недалеко — ну, гадаю собі, вже по мні! І так мені нараз мов би хто приском поза плечима посипав. І в тій самій хвилі я побачив з боку сьвітло. Зразу подумав, що то вовк очима блимає, але далі бачу, що стоїть на місци... І вже нічого більше не думав, не міркував, тільки як не пушу ся бігти півперек снігів, через якісь рівчаки, заметі та плоти. І Бог его знає, відки в мене тільки сили набрало ся. Гримнув собою чоловік з десять разів, то правда, але Богу дякувати, що хоть кости цілі!

Микола. Ну, що-ж, Богу дякувати! Але скажи ти мені, будь ласкав, що се з тобою? Відки ти взяв ся? Адже-ж казали, що ти...

Жандарм (регоче ся). Ха, ха, ха,! Що я що такого?

Микола. Ну, та що ти погиб, умер...

Жандарм (сьміє ся ще дужше і підходить до него. Микола цофає ся). Ха, ха, ха! Та се й правда! Адже-ж я небіщик. Не віриш, Миколо? Я вмерлий! Я з гробу приходжу.

Микола (переляканий, хрестить ся). Сьвят, сьвят, сьвят!... (Слабо всьміхає ся). Ну, що ти дурниці говориш, Михайле? То не годить ся з такими річами жартувати.

Жандарм (грізно). Ти думаєш, що я жартую? Ану на, доторкни ся мене! (Протягає руку, Микола відскакує). А видиш! Та про те дарма! Знаєш, Миколо, по що я прийшов?

Микола. Ти? До мене?

Жандарм. Еге! По твою душу! (Регоче ся). Ха, ха, ха, Отто налякав! Ну, не бій ся, бідолахо! Твоя душа не така то дуже цінна річ, щоби аж мерці з гробу по неї приходили. Не бій ся, ади, я живий чоловік, такий як ти! (Плеще его по плечи). А відки я тут узяв ся, се я тобі зараз скажу. Вернувши з війська я продав ґрунт і хату і вступив до жандарів, ось уже три роки служу. З разу на границі був, пачкарів ловив, а отсе пару неділь тому перенесли мене в сей повіт.

Микола. І чи не можна було відразу се сказати? А то на тобі! Взяв ся страшити мене небіщиком. Ей, Михайле, Михайле! Ти, як бачу, все ще такий збиточник, як колись був. (Хитає головою). Ну, сїдай, та от, вечеряй разом з нами.

Жандарм. Отсе справді розумне слово. (Бере за ложку і сїдає коло стола). Ба, а ви чому так пізно вечеряєте? Адже певне вже північ буде!

Микола. Адже я в такім самім був, як ти. Тільки недавно з дороги приїхав.

Жандарм (ідючи). З якої дороги?

Микола. Та з міста. Латри возив на жупу тай так припізнив ся. На силу до дому допхав ся. (Ість). А ще мені лиха доля казала їхати на Купіне. Думав, що ближше буде, півперек ліса, а тимчасом там замело так, що я трохи худоби на віки не збавив.

Жандарм (кладає ложку і глядить на него здивований). Що? Ти сеї ночі на Купіне їхав?

Микола. Та же їхав.

Жандарм. По при Купінську коршму?

Микола. Ну, таже не куди. Ще зупинив ся, хотів коні напоїти, та якась мара відро урвала. Почав було стукати до жидів, але якось ніхто не виходив, а я подумав собі: Ей, уже й так до дому близько! Тай не достукавши ся нікого, взяв ся тай поїхав.

Жандарм. А давно се було?

Микола. О, певно, що вже зо три години тому. Хоть то від нас до Купінської коршми ледво пів милі, але як я почав їхати, як почав стрягнути та з дороги збивати ся, то здавало ся, що принаймі пів року їду. А тут чоловік сам-самісінький у лісі.

Жандарм. То ти сам їхав? І не тямши, їхав ще хто за тобою?

Микола. Де там! Усі наші геть поперед мене виїхали, тай усі їхали на Радловичі, гостинцем.

Жандарм. Ну, а в коршмі сьвітило ся?

Микола. Та було сьвітло, але вікна були заслонені та й двері замкнені. Мабуть жиди вже спали, бо на мій стук ніхто не обізвав ся.

Жандарм (воркоче). Ну, певно! (Їдять, мовчанка. Анна сидить на припічку, силує ся їсти та не може). Ну, спасибіг вам, пане господарю, за вечерю! (Кладе ложку і встає).

Микола. За мало. Видихай здоров! (Встає також, оба сідають на лаві).

Анна (мовчки спрятує зо стола).

Жандарм (придивляє ся Миколі з боку). Ба що се у тебе, Миколо, таке лице обдрапане? Я щось не тямлю, щоби ти був до бійки охочий?

Микола (змішаний). Я? ха, ха, ха! Та куди мені до бійки? Я чоловік спокійний. А се ті нещасні латри сьогодні так мені доїхали. Тільки що я почав брати з купи полїна, а вся верхня верства гур-гур на мене. Ще щастє, що мя на місци не забило.

Жандарм. Ов, то погана пригода!

Микола. Ой най Бог боронить від такого зарібку!

Жандарм. А багато заробляєш на день?

Микола. Е, тільки того і зарібку як кіт наплакав. Вісім шісток на день. А кілько чоловік надвигає ся, намерзне ся, намучить себе і худобу і нагриве ся, то відрік ся-б і того зарібку.

Жандарм (знов придивляє ся єго лицю). Але тебе, брате, таки порядно ті полїна мусіли заїхати. Ціле праве лице мов граблями подрапане.

Микола. Та кажу тобі, що як на мене з правого боку полїна гуркнули, то я думав, що вже мені голову на камуз розбили.

Жандарм (встає, проходить ся по хаті і сідає ліворуч від Миколи, а потім глядить на него). Ов, та бо у тебе і з лівого боку ще гірше каліцтво.

Микола (змішаний). А то я тим боком на землю впав, на ріще, тай так направив ся. Ще щастє, що ока на сук не висадив.

Жандарм (заглядає єму в очи). Е, та бо і спереду шрам на чолі, зовсім, як би хто подрапав. Ще й синці попід очима. Ей, Миколо, признай ся, се не від полїн!

Микола (ще гірше змішаний). Що ти знов! До чого маю признавати ся? Бігме Боже, що я з ніким не бив ся! Тай по щоби я тебе дурив?

Жандарм (смієся і клепле его по плечи). Ну, ну, Миколо, не бійся! Я нині твій гість, то не потребуєш мені ні до чого признавати ся. Але се одно тобі скажу, небоже: Ти на крутаря не вродив ся. Видно відразу, коли хочеш щось збрехати, а воно тобі ані руш не удає ся!

Микола (заяканий). Але-ж скари-ж то мя Господи!...

Анна. Миколо, та покинь же божити ся! Ось подумай радше, де ми пану шандареви постелимо. Пізна година, а ви оба помучені, пора спати.

Микола. Ай, ай, ай, твоя правда небого! А я дурень забалакав ся та й забув про се. Я зараз, зараз! (Хапає ся сюди і туди по хаті, та не може потрапити на лад. Надіває шапку та й кожух).

Анна. Ба та куди ти?

Микола. Я зараз! Знаєш, я так думаю: Околот соломи принесу, постелимо Михайлови оттут на землі. Ти тільки верет яких приладь, подушку, а кожухом накриє ся.

Жандарм. О, спасибіг, вам. У мене єсть свій плащ.

Анна. Та я би була сама за соломою пішла.

Микола. Ну! Куди тобі! Я сам заразійсько принесу. (Бере шапку і виходить).

ЯВА СЕМА.

Ті самі без Миколи. Анна порасє коло постелі. Жандарм підходить до неї і бере єї за плечі.

Жандарм. Анно!

Анна (ледви чутно). Чого тобі?

Жандарм. Що ти? Навіть поглянути на мене не хочеш?

Анна (обертає ся до него лицем, але зараз спускає очи в низ і мовчить).

Жандарм (довго дивить ся на неї). Нелюди! Поганці! Таки додержали слова, закопали тебе живцем у могилу! Бог би їм сього не простив!

Анна. Про кого се ти?

Жандарм. А про кого-ж би, як не про твоїх коханих братчиків? Знаєш, як мене взяли до війська, то один із них у коршмі виразно сказав мені: Ти, Михайле, іди в божий час, але про Анну і не думай. Не буде вона твоя, хоч би ми мали єї живцем у могилу закопати. Я єму тоді розсміяв ся в очи, але бачу, що вони таки поставили на своїм.

Анна (несміло). Так ти... не гніваєшся на мене? Не про-
клинаєш мене?

Жандарм. На тебе? Бідна сирото, хіба-ж я не знаю, що ти
тут нічого не винна, що у тебе не було власної волі,
що тебе загукали, одурили, замучили? (Анна плаче). Та ні,
признаюся тобі, в першій хвилі дізнавшися, що ти
вийшла за отсего тумана, я був лютий на тебе.
Я був би вбив тебе, коли-б ти була де близько. Я ці-
лими днями бігав мов одурілий по полю і кляв тебе, про-
сив на тебе у Бога найтяжшої кари, найстрашнішого лиха.

Анна (перелякана). Михайле!

Жандарм. Не бійся, Бог не дитина, щоби слухати про-
клонів одурілого чоловіка.

Анна (крізь сльози). Ой, боюсь, що він таки вислухав тебе!

Жандарм (радісно). Що? Значить ти не забула мене? Любиш
мене ще, Анно?

Анна (з переляком відпирає його від себе). Мовчи, мовчи! Що ти
говориш? Не смій до мене так говорити. Я слюбна
жінка, я чоловіка маю.

Жандарм. Е, що такий чоловік! Нині є, а завтра може
не бути.

Анна. Як то? Що се значить? Що ти говориш?

Жандарм. Нічого. Так собі. Але як би його не було, то ти...

Анна. Мовчи, мовчи! Не говори! І про чоловіка мого не
смій думати нічого злого!

Жандарм. Ет, говори собі! Се ми вже побачимо. Що я про
него думаю, то моя річ.

Анна (бере його за рамя). Михайле, що ти думаєш, скажи мені?

Жандарм. Дай мені спокій! Завтра побачиш!

Анна. Завтра? Значить є щось? Ти щось задумав? Щось
страшне? О, так! Бачу се по твоїх очах! Чула се з твого
голосу, коли ти розпитував його про ті шрами. О, я знаю
тебе, у тебе кам'яне серце! Я не буду просити тебе, щоб
ти змилював ся над нами, не погубляв нас. Одно тільки
тобі скажу, що двоє невинних людей на душу візьмеш!

Жандарм. Я маю в Бозі надію, що ані одного не візьму.
Але то одно тобі скажу, що твій чоловік був би дуже
добре зробив, коли би був нині дома сидів і не їздив
на заробок.

Анна. Зьвір ти, зьвір лютий! Наострив ся пожерти нас і тепер думаєш, що найшов притоку. Але Бог тебе покарає, тяжко покарає!

Жандарм (сьміє ся). Ха, ха, ха! Ось гарно: двоє мерців зійшло ся, щó за життя любили ся і по смерті одно за друге не забули, а зійшовши ся не мають що ліпшого робити, як сварити ся. Анно, серце моє! Не вже-ж я так ненавистний тобі?

Анна. Чого ти хочеш від мене? Чого прийшов у сі сторони?

Жандарм. Богом тобі клену ся, що я не хотів. Два місяці я вже тут, а знаєш сама, що я доси оминав вашу хату. Аж сьогодні — не знаю, чи Бог чи зла доля завели мене до вас.

Анна. Годі. Чоловік іде! (Стелить постіль, жандарм сідає кінець стола і ніби дримає).

ЯВА ОСЬМА.

Ті самі і Микола з околотом соломи.

Микола (кидає околів на серед хати). Ну, тай шаруга-ж там, Господи! Завтра мабуть нашу хату рівно зі стріхою замете. Адже ледво-м докопав ся з хати до стодоли. (Роздягає ся). А ти що, Михайле, дримаєш? А я думав, що ти з давнюю знайомою (моргає на Анну) побалакати схочеш. Адже ви колись любили ся...

Жандарм. Е, чи одні то дурниці чоловікови по голові стріляли, поки молодий був. А тепер як чоловіка в війську промуштрували та по босняцьких горах прогнали, та на шандарській службі підгартували, то куди вже єму давні любові згадувати. Та й твоя жінка, вибачай за слово, якась мов прикисла троха. Мабуть міцно єї в руках держиш, га?

Микола. Я? Її? Господи, та вона у мене... Та я би єї... Але що ту говорити! Сьмішно мені старому. А от що сумує та тоскує вона за мною, се правда.

Жандарм. Ну, се вже ваша обоїх річ. Що мені в те мішати ся!

Микола. Так, брате, твоя правда. Муж і жона — одна сотона; чужому нема що туди пальці втиркати.

Анна (стелить жандармови на землі). Ти, Миколо, двері позамикає?

Микола. Ба, а якже! (Позіває). О, пора в стебло. (Хрестить ся і шепотом молить ся до образів).

Жандарм. Та хіба й собі роздягати ся. (Роздягає ся, хрестить ся і лягає на землі). А як би я завтра рано не збудив ся, то будьте ласкаві збудити мене, скоро встанете.

Анна. Добре, добре. (Кладе его карабін на лаву, заглядає до печи і затикає її. Тимчасом Микола скінчивши молитву розперезує ся і лягає на постелі).

Микола. Ти спиш уже, Михайле?

Жандарм. Та дрімаю. Або що таке?

Микола. Та нічого. Добраніч тобі!

Жандарм. Добраніч!

Анна (хрестить ся, відтак стає на припічок і гасить лампу).

Заслона спадає.

Д І Я Д Р У Г А .

Декорация та сама. День. В печі горить. Микола парить березове пруте і крутить уживки. Анна то порасе ся коло печі, то помагає ему.

ЯВА ПЕРША.

Микола і Анна.

Микола. Ну, держи добре, не пускай! (Крутить). Так. Тепер давай сюда. Най его хороба спіткає з его латрами! Плюнув би чоловік на той заробок, а ту ні, їдь знов, щоби того проклятого латра докапартити, щоб він ему стік ся!

Анна. Та чень нині легше буде їхати, ніж учора. Бач, випогодило ся!

Микола. Ага, випогодило ся! А вчора дорогу замело зо шумом, що й сліду не найти. Ні, я таки не поїду сьогодні. І себе збавлю і худоби, а за що? Нехай він пропадає зі своїми латрами.

Анна. Та то певно, що ліпше не їхати, ніж по снігах з тягаром копати ся. Латри не втечуть, а робота й дома найде ся. Ой, як би ти був учора мене послушав та не їхав!

Микола. А що?

Анна. Та нічого. Але моє серце чує якусь біду. Яка мені нині погань снила ся, то нехай Бог боронить! Десь ніби я коралі сію по хаті, по оборі, по цілім селі, та такі грубі та червоні...

Микола (немов сам до себе). Коралі, то сльози.

Анна. А далі десь ніби на нашу хату з усіх боків пси гавкають, у двері лізуть, у вікна голови пхають, та такі люті та розжерті...

Микола. Люті пси, то напасть.

Анна. А далі десь ніби мене до слюбу вбирають, а в саме біле: білі черевики, білу спідницю, білу перемітку...

Микола. Сьвят, сьвят, сьвят! Що тобі жінко? Най Бог відвертає від нас усе лихе! Що ти говориш?

Анна. Та що таке? Хіба се що значить?

Микола. Е, що там про се говорити! Сон, мара! На все Божа воля. Не треба ніколи забігати поперед батька в пекло, ось що! (Крутить далі). Гм, і що єго робити з тими латрами, і сам не знаю.

Анна. Може би піти спитати Баби́ча, чи він їде?

Микола. То правда. Як він їде, то ніяково мені лишати ся. Як тільки сани полагоджу, то зараз піду де него. (Кидає готові уживки і сідає на лаві). Ой, крижі болять! Господи, проробив чоловік свою силу на чужих людей, а тепер для себе лиш останочки лишили ся. Анно!

Анна (коло печи). Чого тобі?

Микола. Що се шандар так рано схопив ся? Я й не бачив, коли вийшов.

Анна. Казав, що мусить, служба...

Микола. А знаєш, я як єго побачив, то-м зразу одеревів на місци. В таку годину, в тім мундурі — зовсім здавало ся, що се мервець з тамтого сьвіта до нас приходить. А чим часом, бачу, він живий.

Анна. А хіба-ж ти перед тим не знав, що він у наших стонах?

Микола. Я? Та відки я мав знати? Я був певнісенський, що він давно вже зогнив у Босні. Адже-ж твій братьо присягав ся передо мною, що єго нема на сьвітї, навіть карту з війська показував. Тільки то біда, що я неписьменний, то й не міг прочитати.

Анна. Значить, і тебе так само одурили, як і мене.

Микола. Не знаю, по що їм так конечно забагло ся випхати тебе на десяте село.

Анна. А я знаю. Не хотіли мені нічого з вітцівщини дати. Ну, а як би я була пішла за Гурмана, то той би їм був з горла видер. Ти знаєш, який він чоловік. Бояли ся єго, то й постарали ся разом з війтом, що єго, одинака в матери, випхано на війну, а потому скористали з часу, щоби мене також випхати в иньший бік. Ось і вся му́дрість.

Микола. Господи, а я й не догадував ся, куди стежка в горох! Чоловік з богачами кумпанії не водив, то й на богацьких штуках не розуміє ся. (Анна проходить коло него, він ловить єї, прихилює і цілує в чоло). Бідна ти моя небого! А ти дуже любила сего Михайла?

Анна (спалахнувши). Ну, що вже про се говорити? Любила, чи не любила, тепер нема що й згадувати. От радше іди сани ладь! Обід уже готов. Поки ти там упораш ся, то вже вистигне як слід.

Микола. Твоя правда, Анно! (Встає і бере уживки). Не час бідному згадками бавити ся, треба роботу робити. Наливай лишень, я зараз буду готов! (Виходить).

ЯВА ДРУГА.

Анна і Микола (за сценою).

Анна (наливає борщ у миску, насипає у другу фасолію і ставить на стіл). Чи дуже любила сего Михайла? Здаєсь, що дуже, коли й доси вся тремчу, всю мене мороз проходить, коли єго згадаю. Здаєсь, що таки дуже. А може більше бояла ся єго, ніж любила. У, сила у него! Вола за роги хопить та й на землю кине. Господи, таких, як мій, то єму ніщо двох у одну жменю. Самим поглядом, здаєсь, наскрізь тебе прошибає, мов розпаленим дротом. Ох, та й боюсь я єго тепер! Боюсь як найтяжшого ворога! І певно, що як він на нас завзяв ся, то зітре нас на порох, знищить, зруйнує. Бо хіба-ж мій чоловік зможе з ним бороти ся?

Микола (за сценою). Анно, гов, Анно!

Анна. А чого тобі?

Микола. Де ти рептюх поділа? Най коням сїна накладу.

Анна. Та рептюх осьде в сїнях; я давно сїна наклала, ходи їсти! (Вигортає огонь із печі).

Микола. Зараз, тільки ще лещети поладжу. Десь два лещети випали.

Анна. Та лиш лещети на потому, не втечуть! Ой, Господи, чим далі, тим чогось гірше мені робить ся. Моторошно мов перед пожаром. Усе мені здає ся, що ось-ось якесь нещастє...

ЯВА ТРЕТЯ.

Микола і Анна.

Микола (скрипнув дверми входячи). Н-ну!

Анна (схопуєсь від печі). Ох! Се ти?

Микола. А тобі що такого, жінко? На тобі лиця нема!

Анна. Нічого, нічого. Щось мені недобре зробило ся. Се ма-
буть від печі... Я трошка загоріла, та голова крутить ся.
Сідай лишень, та їдж, я напюсь води, то мені легше буде.Микола (сідає за стіл, хрестить ся і бере ложку). Та ходи й ти
обідати. Мені якось самому страва в рот не лізе.Анна. Е, що там! Не прибагай собі нічого, їдж! А я тим
часом піду до Бабича, та спитаю его, чи їде він у ліс.Микола. Га, коли так, то йди. Троха пройдеш ся, то чень
і голова перестане боліти. Іди, іди! (Їсть).Анна (накидає на голову хустку і направляє ся до дверей. В тій хвилі
двері відчиняють ся. Входить жандарм, війт, Бабич, присяжний
і ще один селянин.

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Микола, Анна, жандарм, війт, Бабич і один селянин.

Війт (входячи). Слава Ісусу Христу!

Микола. Слава на віки. Просимо до обіду!

Війт. Обідайте з Богом съвятим, най Бог благословить!

Микола. Сідайте, пане війте. Що вас ту до нас приводить?

Війт (сідає на ослоні плечима до стола, жандарм на лаві, при-
сяжний і селянин стоять і роззирають ся по хаті). Гм, так собі.
Маємо до вас маленьку справу.

Микола. До мене? А то що такого?

Війт. Ви вчора сказали пану шандареви, що були в ночі
в коршмі на Купіню?

Микола. Та був. Не в коршмі, а під коршмою.

Війт. І пізно в ночі?

Микола. Та пізно. Вже за мною, бачу, ніхто не їхав.

Війт. Ви приїхали до дому закровавлений?

Микола. Та... та... так.

Жандарм. Що? Ви й до дому закровавлений приїхали? Я
сего від вас не чув. Господине, правда се?

Анна. Та правда. Я сама его обмила.

Жандарм. О, се важна річ. (Пише в книжечці). А ви-ж сказали, що в лісі скалічилися ще як латри брали. Значить, ви й до міста їхали закровавлений і з міста вертали у крові?

Війт. Він вам так казав? Ну, се неправда. Він в місті був здоровісінький і зовсім чистий. Я прецінь его сам бачив на жуші.

Микола. Скажіть же всю правду, пане війте.

Війт. Яку всю правду?

Микола. Адже-ж се ви самі мене так покровавили.

Жандарм (схапує ся). Що, що, що?

Війт. Брешеш, Миколо. То правда, що ми троха з тобою перемовили ся за ті поліна, але покровавити тебе я ані гадки не мав.

Микола. Я маю на те сьвідків. Я навмисне не змивав крові з себе і до дому так приїхав, щоби вас до суду завдати.

Війт. Ха, ха, ха! Мене! До суду!

Жандарм. Яких сьвідків маєте?

Микола. Та от кум Бабич і кум Калинич також там були, то можуть посьвідчити.

Бабич (скробає ся в голову). Та бути я був, то нема що казати; але того я не видів, щоби вас кум начальник покровавив. Ударив вас поза вуха, то правда, але щоби вас отак-подрапав, то я того не можу посьвідчити.

Селянин. І я також не можу.

Жандарм. Миколо Задорожний, я вас арештую. (Видобуває з торби залізні ланцюшки з наручниками). Давайте сюди руки і не думайте опирати ся, бо вам гірше буде.

Анна. Ой, горечко моє!

Микола. Арештуєте? Мене? За що?

Жандарм. Ви самі певно ліпше знаєте, за що. Вчорашної ночі на Купіню в коршмі всіх жидів вирізано.

Микола. Ой, Господи! То я би мав у тім бути?

Жандарм. Я не знаю. Дай Боже, щоби ні. Але скажіть самі, чи против вас усе не сьвідчить? Коли ви невинні, то не маєте чого бояти ся, на суді ваша правда покаже ся. Але я мушу своє зробити. Давайте руки!

Микола. Бог видить мою душу. Я невинний. Робіть зі мною, що хочете. (Подає руки, жандарм заковує его).

Жандарм. Так, то розумно. А тепер скажіть мені, де ті чоботи, що ви вчора мали на собі?

Микола. А онде стоять у запічку.

Жандарм. Присяжний, подайте їх сюди! (Присяжний подає, ввійт і жандарм оглядають їх до вікна). Є! Ось кров!

Війт. І ось тут є!

Жандарм. То сумно. Відложіть на бік!

Микола. То з мене кров, як я їхав.

Жандарм. Се вже будете в суді толкувати, се до нас не належить. Ви мали з собою сокиру? Де вона?

Микола. Он під лавою.

Жандарм. Присяжний, подайте її сюди! (Присяжний подає, жандарм і війт розглядають). Є й тут кров. Ось на топорішу.

Війт. І ось на обусі. І ось на лезі.

Жандарм. Відложіть на бік! А тепер покажіть кожух! (Оглядають кожух). Є й тут. Відложіть на бік. (Іде до постелі і шукає під подушками в соломі. До Анни:) Отворіть скриню!

Анна (весь той час стояла мов остовпіла, не рушає ся з місця, тільки глядить на него).

Жандарм. Чуєте, жінко, отворіть скриню! (Коли вона не рушає ся, він виймає їй ізза пояса ключ, відчиняє скриню і разом з війтом починають перешукувати все). Ну, тут нема нічого. Пане війте, присяжний і ви свідки, ідіть з ним і перешукуйте все обійсте, шопу, комору, стодолу, всякі скритки! А я тут переслухаю господиню.

Війт. Ну, Миколо, ходи з нами!

Микола. Господи, Ти знаєш, за що на мене такий тяжкий хрест посилаєш, нехай буде твоя воля! (Виходить, за ним війт, присяжний і селяни).

ЯВА ПЯТА.

Жандарм і Анна.

Жандарм (по їх відході хвилю мовчить, стоячи недвижно серед хати на против Анни, котра стоїть коло вигаслої печі. Відтак він випростовує ся і підносить голову. Остро): Анно!

Анна (підводить голову, глядить на него з невисказаною трівогою і опускає очи).

Жандарм. Сюда ходи!

Анна (підходить до него і зупиняє ся).

Жандарм. Близше, близше! Гляди мені в очи! Просто!

Анна (силуєсь глядіти, тремтить уся, потому кидаєсь перед ним на коліна) Михайле! Михайле! Не муч мене! Не можу я глядіти на тебе! Ти такий страшний!

Жандарм. Дурна! Чого тобі бояти ся? Для злодіїв, розбійників я можу бути страшний, се моя служба. Ти не бій ся!

Анна. Але-ж він нічого не винен! Михайле! Що ти наговорив на него? Клянусь тобі, він не винен!

Жандарм. Хто він? А, твій Микола! Ну, а може й винен?

Анна. Ні, ні, ні! Ніколи! Він такий добрий, він хробака дармо не ростопче, не то щоб чоловіка вбив!

Жандарм. А мене вбив! Мене зробив нещасливим! Ні, не говори мені про него! Яке мені до него діло? Я єму не ворог, а трафили ся такі сліди, що против него свідчать, то я мушу єго арештувати. Мушу, чуєш? Се моя служба. Коли він не винен, то в суді єго правда покаже ся.

Анна. Так чого-ж ти від мене хочеш? Я прецінь з ним не була, нічого не знаю. Лиш то знаю, що приїхав кровавий і казав, що єго війт побив.

Жандарм. Байдуже мені про се. Будеш те в суді говорити. Я про що інше хочу з тобою побалакати. Анно, диви ся мені в очи! (Бере єї за плечі і вдивлює ся їй в очи). А ти ще молода, гарна, свіжа! Анно, любиш мене?

Анна (тремтить). Михайле, пусти мене!

Жандарм. Ні, не пушу! Скажи зараз, любиш мене?

Анна (відвернувшись). Ні, ні, не люблю! Ти страшний! Не люблю!

Жандарм (грізно). Гляди мені в очи, чуєш? (Анна дивить ся єму в очи). Скажи тепер, любиш мене?

Анна. Михайле! Братчику мій, не муч мене! Коли оттак впираєш у мене свої очи, то мені так важко, так страшно! Сама не своя стаю!

Жандарм. Дурниці! Говори, любиш мене?

Анна (ледви чутно). Люблю.

Жандарм. Ще раз скажи! Голоснійше!

Анна. Люблю.

Жандарм. Памятай же. І будеш моєю? Стій просто, не трясись! Знай, що від мене не втечеш! О, я не такий, щоб тебе з рук пустити! Раз мені щастє всьміхнуло ся по

тільких роках, то вже я тепер не випущу єго! Зубами в него віпю-ся, а не випущу. Говори, будеш моєю?

Анна. Ради Бога, Михайле! Не говори сего! Я слюбна жінка! Я присягала. Гріх мені таке слухати, гріх подумати про таке!

Жандарм. А не гріх було дати мені слово, а потому вийти за другого? Не гріх украсти моє щастє?

Анна. І моє вкрадено, голубе мій! І моє серце розбито, і мене з нелюбом спаровано! З туманом оттаким, що з ним ні в кут, ні в двері, що з него люди сьміють ся, що хіба хто не хоче, той з него не глузує! А ти ще дорізати мене хочеш!

Жандарм. Дарма, дурне говориш! Коли се правда, що кажеш, то будь моєю! На злість тим, що нас розлучили. На перекір тим, що наше щастє вкрали. Мп єго відокрадімо, наше щастє!

Анна. Бог нас покарає, Бог!

Жандарм. Не слухай того! Бог нашої муки не потребує. А трафилась нам нагода, то й пожиймо свобідно та по коштуймо щастя.

Анна. Чи довго воно потриває?

Жандарм. Щастє ніколи довго не триває. Щастє все — день, година, одна хвилина.

Анна. А потому?

Жандарм. Потому? Мені то в голові, що потому буде! Доси бідували та мучились і потому те саме буде. Овва, велика невидальщина. Хіба тобі страшно?

Анна (не зводячи з него очий, ледве чутно). Ні, не страшно.

Жандарм. Так хочеш бути щасливою?

Анна (так само). Хочу.

Жандарм. Хоч би те щастє було лиш день, година, одна хвилина?

Анна (так само). Хочу.

Жандарм. Так будеш моєю?

Анна (так само). Буду.

Жандарм. Памятай же! Держу тебе за слово. А як і тепер мене одуриш, то горе тобі! Я страшно пімщу ся на тобі і на нїм.

Анна (так само). Ні, не одурю.

Жандарм. Ну, продрухай ся! Що се ти мов кривъ сон говориш? (Потрясає єї за плечі). Ось вони надходять. Плач, руки ламай, щоби нічого не догадали ся. Преси мене, щоби я єго помилював. А як відведуть єго до міста, то я до тебе навідаюсь.

Анна (з заломаними руками стоїть мовчки коло печі).

ЯВА ШЕСТА.

Ті самі і Микола скований, вїйт і селяни.

Жандарм. Ну що-ж, вїйте, найшли що підозріного?

Вїйт. Нічогісїнько, пане шандаре. Тільки на саях двох лещетів нема, а на третім троха кровю замазано.

Жандарм. Ага, се також важне. (Записує в книжці). Ну, а тепер ведїть єго. І отсї річи заберїть. Лещет із саний виняли? Присяжний. Я виняв, ось він.

Жандарм. Добре. Возьміть, а пантруйте, щоби кров не стерла ся. А ви вїйте форшпан для нас вистарайте. По снігу тяжко буде арештанта аж у місто пішки гнати. А може у него спільники є, то щоб де в лісі не напали та не відбили.

Микола. Господи! Що се зо мною діє ся? За що на мене така кара тяженька?

Вїйт (шкробає ся в голову). О форшпан, пане шандаре, тяжко буде нинї. В кого є тягло то всї потягли на заробок, то до латрів, то до кльоців. От, хїба би єго власні, Миколові конї взяти і в єго санї запрягти.

Жандарм. А що-ж, і се можна.

Вїйт. То тут може хто небудь з вами присїсти: буде кіньми гнати і потому назад приїде.

Жандарм. Дуже добре. Менї ще й так мабуть приїде ся сюди вернути, за спільниками шукати.

Вїйт. То ще й ліпше. Ану, куме Бабочу ідїть та запрягайте! (Бабоч відходить).

Микола (котрий доси сидів на ослонї та втирав руками слюзи).
Анно!

Анна (мов остовпіла). Чого тобі, Миколо?

Микола. У тебе чиста душа, невинна... Молись Богу, щоб швидко й моя невинність виявила ся.

Анна. Чиста душа.. А хїба ж твоя менше чиста?

Микола. А господарства пильнуй! Не багато у нас тої мізерії є, то щоб і те не пропало. А на адукатів не трать ся, щоби мене боронили. Маю в Бозі надію, що й без них мене Отець милосердний із того пещастя вийме.

Анна. Га, коли так кажеш...

Микола. Так, так, так, не роби того. Здай ся на Бога. А тільки... (Тремтить, его лице кривить ся до плачу, руки судорожно обіймають її). Анно! Аннице моя! Тільки ти... не забудь мене! (Утирає очи).

Анна. Ну, що ти, Миколо! Чи слід тобі при чужих людях плакати? Вспокій ся! Бог нас не лишить.

Микола. Га, Божа воля! Най він з усіми нами робить, що задумав. Ходімо, люди добрі! (Цілує Анну і виходить, за ним жандарм, війт і др. Анна по его відході хоче кинути ся до дверей і з'упиняє ся, хапає ся за голову, відтак ломає руки). От тобі й ангели божі понад хатою перелетіли!

Заслона спадає.

Д І Я Т Р Е Т Я .

Місце перед коршмою. З правого боку сільська дорога, з лівого високий пліт, в глибині сцени коршма з широкою, отвореною брамою. Під коршмою ослони, коло плота грубі дерев'яні колоди, на котрих можна сидіти.

ЯВА ПЕРША.

Три дівчини виходять з коршми, по недільному убрані.

Перша дівчина. Живенько сестриці, живенько біжіть, та скликайте парубків!

Друга дівчина. Або що? Що казав Шльома?

Перша дівчина. Буде музика. Біжіть!

Третя дівчина. Ба, а війт дозволив?

Перша дівчина. Та видно дозволив, коли Шльома каже.

ЯВА ДРУГА.

Війт і дівчата.

Війт (надходить улицею і повертає до коршми, зачув їх слова).

Ага, ви вже про музику! Не дозволив війт, не дозволив, і не дозволить ніяким сьвітом.

Третя дівчина. На маєш! А чи я не казала?

Друга дівчина. Як то, то й на пушціне музики не буде?

Війт. А не буде, не буде.

Перша дівчина. Не слухайте, сестриці! Біжіть живенько!

Коли Шльома казав, що буде, то вже певно буде! (Беруться за руки і сьміючись вибігають).

Війт. Ах, ти сороко трескітлива! То в тебе Шльомине слово старше, ніж моє? Чекай по ти! (Грозить на нею костуром, відтак поправивши на собі кожух, іде до коршми).

ЯВА ТРЕТЯ.

Настя і ще дві жінці виходять з коршми.

Настя. Та куди ви, кумо?

Перша жінка. Та хіба би до дому.

Настя. Е, маєте час. Там у вас, Богу дякувати, діти не плачуть. Ось посідаймо тут на колоді. Адить, як сонечко пригріває, аж любо посидіти. Ще тільки пущіне, а ту вже немов би весна починала ся.

Друга жінка. Та й справді сядьмо. Нікуди нам квапити ся. Чую, що музика буде, то подивимо ся, як молодіж гуляє. (Сідають).

Перша жінка. То кажеш, кумо Насте, що з Миколою зле?
Настя. Дух святий з нами, кумочко! Кажуть, що єго таки вішати будуть.

Обі жінки. Господи! (Хрестять ся).

Перша жінка. І хто би був подумав, що він душогуб! Такий тихий, та смирний...

Друга жінка. Ой кумонько, чоловік усе чоловіком, а нечистий, бодай моци не мав, усякого підкусить.

Перша жінка. Ба, та чути, що там великі гроші у Абрамка забрали. Не знати, чи віднайдено їх?

Настя. Де там, анї сьїду. Микола мовчить як заклятий, не хоче спільників видати.

Перша жінка. От дурний! Ніби то єму що pomoже, як він буде гнити, а ті уживати.

Друга жінка. Га, то у них уже такий злодійський закон, що один другого не сьміє видати, аби і сам туй погибав.

Перша жінка. То кам'яні душі. Господи! І десь такі люди родять ся і материне молоко сьуть і по землі ходять і пісень сьпіввають!...

Друга жінка. Ні, кумо, пісень вони не сьпіввають. Ніколи не сьпіввають. Хіба ти чула коли, щоби Микола сьпівав?

Перша жінка. Та й справді! Від коли єго знаю, то пісні я від него ніколи не чула! Отто диво!

Друга жінка. Ну, а що-ж єго жінка? От іще бідна! Така молода, така красна, і з такого роду славного!... Таже про єї вітця по всіх селах слава йшла. Перший богач був на весь повіт, і ліпотент громадський. А тепер ось на яке зійшла!

Настя. Ой кумонько! Не знаєте ви, що то за жінка. Перша жінка. Ну, або що?

Настя (понижає голос, з притиском). Остатна!

Обі жінки (бють ся об полі руками). Що ви кажете?

Настя. Що чуєте. Адже ми близькі сусіди. То я ніби не зважаю, але все добре бачу, що у неї робить ся.

Обі жінки. Ну, та що, що? Розкажуй!

Настя. Та що вам розказувати? Гидко розказувати. Знаєте, з ким собі заходить? З шандаром. З тим самим, що єї чоловіка до криміналу завдав.

Жінки. Господи!

Настя. Вона здавна з ним любила ся, ще дівкою будши. Він з того села, що й вона. А єї брати силою видали за Миколу.

Жінки. Ну, се ми знаємо. Але з шандаром!...

Настя. Він у неї два рази що тиждня ніч ночує. Смерком приходить, досвіта відходить. Він, бачите, за Миколовими спітьниками пошукує. Мійому чоловікови сам так казав, а якже!

Жінки. Господи!

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Анна, жінки і Настя.

[Підчас тої розмови сцена звільна заповняє ся парубками і дівчатами. Вони стоять кучками, гуторять, сьміють ся. Старші жінки і чоловіки одні проходять улицею, другі заходять у коршму, або виходять із неї].

Анна (входить одигнена по недільному, оглядає ся боязко і наближуєсь до сидячих жінок). Слава Ісусу Христу!

Перша жінка (холодно). Слава на віки!

Анна. А не було тут?... (Уриває і озирає ся).

Друга жінка. Ви за своїм чоловіком озираєте ся? Ні, не було єго тут!

Анна (обертаєсь до неї залякана). За чоловіком? Ні, я не за чоловіком.

Настя (з ущипливим докором). А ми тут власне про него згадували, кумо Анно, чуєте? Кажуть, що він дуже слабій.

Анна (мов неприємно). Слабій? Я не чула, а що єму таке?

Настя (так само). Та вішати єго мають.

Анна (стрепенула ся, а далі бачучи, що Настя з неї кпить, відповідає

також ущишливо). Вішати? Га, се така слабість, що я єму на неї не пораджу. Як завинив, то нехай покутує.

Настя (відвертає ся від неї плечима, до першої жінки). А знаєте, там один чоловік із Непитова сидів з ним у одній казни, а тепер вийшов. То розповідав моєму чоловікови. Переказував, каже, з вашого села Задорожний: Просіть там мою жінку, щоби мене хоч раз відвідала. Нехай мені який крейцар передасть, чисту сорочку принесе. Та й нехай мені адвоката найме.

Анна (відходить на улицю і щезає).

ЯВА ПЯТА.

Ті самі, без Анни. Парубків і дівчат більше сходить ся. Гомін.

Перша жінка. Огидниця!

Друга жінка. Погане зіле!

Настя. Без серця вона! І відразу се було видно. Адже як єго брали, то аби вам слово сказала, аби одну сльозу проронила, як чесній жінці годить ся! Де там!

Перша жінка. Цікава я, за ким вона тут шукала?

Настя. Та за ним, за ним! За своїм шандаром.

Перша жінка. Ба, а він хіба тут є?

Настя. Нині я виділа єго в церкві. Видно, що є.

Друга жінка. Та й мені здаєть ся, що я єго бачила, як до війта йшов.

Настя. Вона певно ждала на него в хаті, а не можучи діждати ся, пішла за ним по селі шукати.

Друга жінка. Ну, сего би вже було за богато. Хіба би весь вестид загубила.

Настя. А ви думаєте, що не загубила? Ану, побачите! Вона тут ще з ним і танцювати буде.

Жінки. Тьфу! Пек осина!

ЯВА ШЕСТА.

Ті самі, музики, потім війт.

Гомін серед молодіжи. Музики ідуть! Музики! Ладьте місце для музик! (Кілька парубків виносять підвисшену лаву з коршемвих сіний і ставлять з надвору під стіною). Ось так! Тут буде добре!

Музики (три селяни, один з скрипкою, другий з басом, третій з решетом входять, кланяються на всі боки, відтак вилазять на лаву, де їм тимчасом поставлено стільці. Вони сідають і потягують сміхами по струментах, трібуючи їх. Гомін довкола, сміхи, жарти. Сцена заповняє ся).

Війт (виходить із коршми, грізно). А тут що? (побачивши музику). А ви що тут робите? Хто вам позволив?

Музики (встають, знімають шапки, скрипник говорить). Пане начальнику, нас закликали. Ми люди зарібні. Не наше діло питати дозволу. Нас закликали, казали, що можна.

Війт. Хто вас закликав?

Скрипник. Та парубки, а хто-ж би. Он Андрух, та Олекса та Степан. (Товпа стихає. Три парубки виходять наперед і кланяються війтови).

Війт. А вам чого треба?

Перший парубок (кланяє ся). Та ми би просили, пане начальнику, щобисьте дозволили трохи потанцювати. Нині пущіне, то вже остатній раз.

Війт (строго). А чий ти?

Парубок. Та Василя Півперечного, Олекса.

Війт. А був ти нині в церкві?

Парубок. Та був, пане начальнику.

Війт. А чув ти, що єгомость наказували?

Парубок. Та чув, пане начальнику.

Війт. А наказували вони вам на музику та на танці до коршми ходити?

Парубок. Та не казали.

Війт. Ну, а ви так слухаєте наказу?

Парубок (чухаєсь в потилицю і всміхаєсь). Та хто би там того слухав, пане начальнику! Наші єгомость старенькі, хіба вони знають, чого молодим потрібно? То вже як ви позволите... То від вас залежить, а не від єгоможности.

Другі парубки. Так, так! Ми вже пана начальника просимо дозволити нам.

Війт. Не дозволяю! Не можна.

ЯВА СЕМА.

Ті самі і Шльома.

Шльома (вибігає з коршми з фляшкою і чаркою). Як то не можна? Чому не можна? (До парубків) Ні, ні, не бійте ся, пан на-

чальник жартують. Чому би не було можна? (Наливає чарку) Ну, пане начальнику, дай вам Боже здоров'я!

Війт. Ні, Шльома, раз тобі сказано, що не можна, то не можна. Я випити випю, бо щось мене в трунку млоїть (не) і заплачу тобі, але танців анї музики мені не сьміє бути.

Шльома. Але-ж пане начальнику, ви не маєте права мені заказувати. Се мій заробок. У мене є патент.

Війт. Патент? Який патент?

Шльома. Як то який? Цісарський патент. З печаткою! Ось дивіть! (Витягає зза пазухи папір зложений у десятеро і подає его війтови).

Війт (незручно розвиває папір, обзирає его на різні боки, очевидно не вміючи читати, а відтак віддає жидови). Та, сли так, сли маєш патент, то інча річ. То вже не моя власть.

Шльома. А видите? Чи я не казав, що музика буде? Ну, хлопці, чого стоїте? Беріть ся до дівчат! Адіть, як вони нївроку настроїли ся танцювати. А ви, музики, виєте?

Музики. Ба, та нам так і належить ся.

Басіста. Сам Бог приказав.

Шльома (частує їх). Ну, пийте-ж, пийте, а грайте добре!

Музики. То вже наша річ.

Війт. А памятайте мені, щоби все порядно, без образи божої!

Шльома. Чуєте, що пан начальник каже? Без образів божих!

Війт. А скоро сонце зайде, зараз мені перестати і до дому розходити ся. Я ту присяжного пришлю, щоби ніхто не сьмів...

Шльома. По що, пане начальнику? По що присяжного трудити? Хіба я сам не знаю, що ся належить? Як прийде той час, то вже я сам їм скажу, що треба перестати. Ну, ну, бавте ся! А ви, пане начальнику, ходіть зо мною, я вам маю щось дуже ладне сказати. (Тягне его до коршми).

ЯВА ОСЬМА.

Ті самі, без війта і Шльоми.

[Юрба розступає ся, прочишуючи місце по середині. Старші чоловіки і жінки засідають то коло музик, то попід стіною на ослонах, то на колодах. Діти вилазять на пліт. Парубки і дівчата у дві лави стоять довкола. Музика зачинає грати].

Один парубок. Гей, погуляймо нині! Нехай лихо сьміє ся! Ану, музики, коломийки! Та такої вріжте дрібної, щоб

аж жижки трусили ся! (Музики грають коломийки, кілька пар танцює. По якімось часі музики уривають, танцюючі стають).

Парубок. А то що? Чого ви стали?

Скрипник (показує смиком на улицу).

Гомін. Шандар! Шандар! Той, що Миколу до криміналу завдав! (Всі стихають, на лицах видко неспокій, а навіть óстрах).

ЯВА ДЕВЯТА.

Ті самі, жандарм і Анна.

Жандарм (тягне Анну за руку). Але ходи-ж бо, ходи! Чого тобі онимати ся?

Анна. Бій ся Бога, Михайле! Пусти мене! Ади, люди ззирають ся.

Жандарм. Ну, то що, що ззирають ся? Кому цікаво, нехай дивить ся. А мене то що обходить? Я з людського диву не буду ні ситий, ні голоден.

Анна. Але встидно. Лице лупає ся. Шепчуть, пальцями показують.

Жандарм (грізно дивить ся на неї). Анно, я думав, що ти розумна жінка, а ти все ще дурниці плетеш. Після того, що стало ся, ти ще можеш вважати на людські позирки і пошентити! Тьфу, чисто бабська натура!

Анна. Михайле!...

Жандарм. Ні, не кажи мені так! Не хочу тебе знати ані бачити, коли ти така.

Анна. Михайле!...

Жандарм. Ну, так ідеш?

Анна. Господи, що-ж я маю робити!...

Жандарм. І танцювати будеш зо мною?

Анна (з жахом). Тут? При всіх?

Жандарм. Ти знов своє? Ані слова більше! Будеш, чи не будеш?

Анна (шепче). Господи, додай мені сили! (Подає єму руку. Обое наближають ся до юрби перед коршмою).

Жандарм. Слава Ісусу!

Селяни і селянки (кланяють ся). Слава на віки!

Жандарм. Я чув тут перед хвилиєю музику, бачив танець...

Парубок. Ну, а хіба що? Не вільно нам?

Другий парубок. Нині пушціне.

Третій парубок. Нам пан начальник дозволив.

Жандарм. Ну, ну, а я нічого не кажу. Потанцюйте собі.

Ну музики, грайте! Най почую, як ви тут у Незваничах
умієте. Може й мене охота візьме з вами покрутити ся.
Позвольте, хлопці?

Парубки. О, просимо, просимо! (Музика грає. Жандарм послу-
хавши троха, бере Анну за руку і відходить з нею до коршми.

ЯВА ДЕСЯТА.

Ті самі без жандарма і Анни.

Перша жінка. Та й справді пішла з ним.

Друга жінка. Видно, що їй зразу ніяково було. Троха про-
тivilась.

Настя. Ще не привикла, кумо. Але привикне швидко. Він
її привчить.

Друга жінка. Та й страшний же! А найстрашніший, як
усьміхає ся. Так ті зубищі білі-та великі виставить, що
здає ся чоловікови: ось-ось укусить. (Музика, танці. По
хвили жандарм і Анна виходять з шинку, беруть ся за руки і пу-
скають ся також у танець.)

ЯВА ОДИНАЙЦЯТА.

Ті самі, жандарм і Анна (танцюють. Помалу танцюючі пари розету-
пають ся. На всіх лицях обуренє. Жандарм і Анна лишають ся самі).

Жандарм (побачивши се зупиняє ся, грізно). А се що? (Обертає
ся кругом). Чому не танцюєте?

Парубки (кланяють ся, лукаво). Нам досить.

Жандарм. Як то? Не хочете більше?

Один парубок. Ні. Помучились.

Жандарм. Хлопці, се ви задля мене?

Парубок. Може й так.

Жандарм. Що? Ви сьмієте мені такий встид робити?

Парубок (сьмілійше). А пан сьміють нам такий встид робити?

Жандарм. Який?

Парубок. Танцювати з такою жінкою.

Жандарм. З якою?

Парубок. Самі то ліпше знаєте, з якою. Ми з нею не тан-
цюємо.

Жандарм. Але я з нею танцюю. Ви мені не сьмієте встиду робити. Я цісарський слуга.

Парубок. Ми всі цісарські. А до танцю ви нас не присилюєте.

Жандарм (мякше). А може й присилую. (Кричить). Жиде! Гей, Шльома!

ЯВА ДВАНАЙЦЯТА.

Ті самі і Шльома, за ним війт.

Шльома (з ліваром у руці). Чого вам треба, пане постенфірер? Жандарм. Відро горівки й пів бочівки пива для всієї громади, на мій рахунок, розумієш? А зараз!

Парубок. Ви, пане шандаре, дармо не експенсуйтеся! Ми вашої горівки ані вашого пива пити не будемо і в танець з отсею кобітою не підемо. Ми ані вам ані їй чести не уймаємо. Що собі маєте, то собі майте, але танцювати з вами не можемо. Вільно пану начальникови заборонити нам дальше бавити ся, то ми розійдемося. Гей, хлопці, дівчата, ходімо домів!

Війт (стає по середині). Гов, гов! А ту що таке сталося?

Парубок (кляняє ся). Нічого, пане начальнику. Потанцювали, та й до дому йдемо.

Війт. Ба та так живо?

Парубок. Адже єгомость остро заказували.

Війт. Ти блазню оден! Мені тото будеш пригадувати? Кади такому, що носа не має, а не мені. Ти думаєш, що я такий дурень і не бачу, що тут дієся?

Парубок. Ну, то чого-ж пан начальник питають ся?

Війт. Мовчи, дурню! Хлопці, встид вам таке робити! Пан шандар нині ваш гість, самі ви єго впросили — не бійтеся, я бачив через вікно! Ну, а тепер такий бешкет єму робите? Фе, так не гарно.

Парубок. А нам випадає з такою разом танцювати?

Війт. Анна порядна господиня! Чого ви від неї хочете?

Парубок. Чоловіка вішати мають, а вона тут буде танцювати. То так порядна господиня робить?

Війт. Не слухайте того, діти! Се брехня. Єї чоловіка ще не судили, ще не знати, чи він що винен, а без суду нікого не вішають. А коли пан шандар не цураєся вести єї

в танець, то ви не маєте права нею цурати ся. Ну, ну, не фиркайте ся, а будьте раді, що вам дозволено бавити ся. А ви, пане шандаре, не противте ся дїтвакам. Самі бачите, вони то не з злого серця. Ну, музики, ну, грайте! (Музики грають; звільна, мляво починають ся танці. По якімось часі жандарм з Анною знов пускають ся в танець. Нараз на півтакті музика уриває, пари крім жандарма і Анни стають мов вкопані).

ЯВА ТРИНАЙЦЯТА.

Ті самі, по хвили Микола.

[Музики і часть танцюючих бачуть Миколу ще заким він появив ся на сцені. Жандарм і Анна обернені до него плечима].

Жандарм (тупає ногою). До стосот кадуків! А се що знов? Чого ви урвали? Гей, музики! Ви хочете...

Музика (мовчки показує смиком).

Жандарм (обертає ся, побачив Миколу). Га, а се що?

Микола (в кожусі, оброслий бородою, з вузликом на плечах, входить і кланяє ся народови). Слава Ісусу Христу!

Всі. Слава на віки!

Анна (побачивши его, скрикує). Господи! Пропала я! Микола!

Микола (всьміхає ся сумовито). А, що бачу, і моя жінка тут.

Ото добре. І ви тут, пане шандаре? Та, бачу, я вам забаву перервав?

Жандарм. Ну, як ся маєш, Миколо? Що з тобою чувати? Пустили тебе?

Микола. Та, Богу дякувати, пустили.

Жандарм. Дуже мене то тішить (підходить і подає ему руку). А знаєш, кому за се маєш дякувати?

Микола. Та відки мені знати? Хіба мені там скажуть? Прийшли, отворили казню, казали забирати ся, та й по всему.

Жандарм. Мені маєш подякувати.

Микола. Тобі? А то як?

Жандарм. Бо я таки віднайшов правдивого убійцю. Та й то не одного, а цілу кумпанію. Не нині то завтра їх арештую. Коштувало мене се труду, то певно. Був чоловік і в такім, що мало сам головою не наложив, ну, але знаєш, як я тебе арештував, то так мене щось коло серця почало нудити. Все мені здавало ся, що ти не винен

і будеш думати, що я тебе доброхить в біду ввалив. І я не міг спочити, поки не натрафив на слід убійників.

Микола (кланяєся ему). Най тобі Бог заплатить за все добре, а за зло... (гляди́ть з докором на Анну). Злого най вам Бог не пам'ятає!

Жандарм (смиєся). Ну, злого! Так багато злого я нікому не зробив. Мені може дехто більше зробив злого, а я нікому не випоминаю.

Микола (поспішно). Я також ні, також ні! Хорони Господи! Що там випоминати.

Жандарм. А я от нині твою господиню ледво витягнув силоміць з дому, щоби троха провітрила ся, та між людей показала ся.

Микола. Спасибі, спасибі тобі, що хоч ти за неї дбав. Чув я, там, у тім пеклі, чув, як ти її дозирав. Спасибі! (Кланяєся). Ну, Анно, а ти що так стала, мов осуджена? Чому не витаєш ся зі мною?

Анна. Будемо ще мати час витати ся. Що тут перед усіми людьми?

Микола. Правда, правда. Се домашнє діло, ніщо єго перед людьми показувати. Ну, так ходімо до дому. В ласці Божій оставайте ся, люди добрі! (Кланяєсь і пускає ся іти. Анна за ним).

Жандарм. Миколо, гов! А постій но!

Микола (озираєсь). А чого тобі?

Жандарм. Ба, а мене не кличеш до себе? Адже-ж нині празничний день, треба єго якось обілляти. Го, го, не думай, що се тобі так увійде ся!

Микола (заклопотаний). Що-ж, коли твоя ласка... А я, правду кажучи, не думав...

Жандарм. Де ти в своїм житю коли що думав! Усе другі за тебе думали. Так чекай же, не знаєш ти чести, то я тебе погощу. Ге́й жиде!

Шльома (вибігає з порожніми шклянками). Чого вам потрібно?

Жандарм. Фляшку горівки, вишняку, що там ще маєш доброго, спакуй у кошик, а зараз! Плачу готовими.

Шльома. Ни, ни, чи я то від пана постенфірера домагаю ся? А куди тото відіслати?

Жандарм. До Миколи. А живо!

Шльома. Добре, добре! (Відходить до коршми).

Жандарм (махає шапкою). Ну, люди, бувайте здорові!

Настя (воркоче за ним). На зломану голову! (Музика. Парубки і дівчата знов лагодять ся до танцю).

Заслона спадає.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Хата Миколи.

ЯВА ПЕРША.

Анна сама.

Анна (під вікном мотає пряжу на мотовило і числить нитки). Одиннадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять. (Зупиняє ся). Семий день уже его нема. Чень нині прийде. І боюсь его, і жити без него не можу. (Мотає далі). Шіснадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двацять. (Зупиняє ся, зажмурює очі і задумуєсь). Який страшний! Який грізний! А що за сила! Здаєсь, як би хтів, то так би і роздавив мене і того... могого... халяпу. Поглядом одним прошиб би. І чим страшніший, чим ostrійше до мене говорить, тим, здаєсь, я більше люблю его. Вся тремчу, а так і здаєсь, що тону в нім, роблюсь частиною его. І нема у мене тоді своєї волі, ані своєї думки, ані сили, ані застанови, нічого. Все мені тоді байдуже. все готова віддати єму, кинути в болото, коли він того схоче! Ах! (Мотає далі). Двацять і одна, і дві, і три, і чотири. (Зав'язує пасмо). Та й чи-ж не віддала я єму все, все, що може віддати жінка любому чоловікові? Навіть душу свою, честь жіночу, свою добру славу. Присягу для него зломала. Сама себе на людський посьміх віддала. Ну, і що-ж! Мені байдуже! Він для мене все: і сьвіт, і люди, і честь і присяга. (Мотає). Одна, дві, три, чотири, п'ять, шість...

ЯВА ДРУГА.

Жандарм і Анна.

Жандарм (входить). Добрийдень, Анно! Ти сама?

Анна (випускає з рук мотовило і веретено). Ах! То ти? Де-ж се ти так довго? Чому не приходив тільки час?

Жандарм. Де чоловік?

Анна. А он у стодолі молотить.

Жандарм. Ну, що-ж він?

Анна. Як то що?

Жандарм. Не дорікає тобі, не бє, не сварить?

Анна. Він? Ані словечка. Навіть не питає ся, чому я не приходила до него до арешту. Крутить ся по хаті, нишпорить по господарстві по давньому.

Жандарм. Ну, а ти не почала з ним розмову?

Анна. Про що-ж я буду з ним говорити? Обрид він мені. Лучше-б був гнів собі в криміналі.

Жандарм. Ну, а як гадаєш, знає він про те, що між нами зайшло?

Анна. А хто єго знає? Мені навіть нятяком одним не дав сего пізнати.

Жандарм. Ну, але може сусіди наговорили єму?

Анна. Може бути. Та що се мене обходить? Я тепер спокійна, нічого не бою ся, ні про що не думаю, нічого не знаю, тільки тебе одного. (Приближаєсь до него, боязко). Михайле, можна тебе обняти?

Жандарм (обіймає її).

Анна. І поцілувати? (Цілують ся). Знаєш, давнійше я, здаєсь, була-б умерла зі встиду, як би була подумала навіть, що яко слюбна жінка можу так цілувати другого. А тепер! (Цілує єго без памяти). Любий мій! Тепер у мене ані крихіточки ніякого неспокою, ніякого сорому нема!

Микола (відчиняє двері, але побачивши, що Михайло з Анною цілують ся, цофає ся назад і затирає злегка двері).

Жандарм (шепотом). Він був.

Анна. Нехай собі! Не боюсь я єго.

Жандарм. Ну, я також не страшків син. Але тепер я не хочу з ним балакати. Я так тільки на хвилюку забіг. Мушу ще піти до війта віддати єму письмо, а відтак прийду до вас на кілька годин. Прощавай! (Забирає карабін і відходить).

Анна. А приходи! Ждати му з підвечірком! (Бере ся знов мотати). Так, він бачив нас. Ну, і що-ж з того? Коли досі очі не повилазили, то мусів бачити. Не тепер, то в четвер був би побачив. Я ховати ся від него не думаю. Нехай робить зі мною, що хоче! (Рахує потихо нитки, завязує пасмо).

ЯВА ТРЕТЯ.

Микола і Анна.

Микола (входить з ціпом у руці). Ти сама, Анно?

Анна. Сама.

Микола. А той... шандар... пішов уже?

Анна. Пішов до війта, але за годинку, казав, що прийде.
Або що, ти хотів з ним що побесідувати?

Микола. Я?... Ну, ні... хіба так... пару слів... Але ні! Що мені з ним бесідувати?... От, бачиш, сьвірка в ціні урвала ся, то я прийшов звязати. Не маєш де мотузка?

Анна. Не маю. От на тобі прядива, та виплети собі.

Микола. Та хіба вже так і зробити. (Бере прядиво, вбиває в стіл шило, робить з прядива космики, наслинює їх і починає плести.
Анна мотає далі, шепотом числячи витки. Микола по хвили).
Анно!

Анна. Чого тобі?

Микола. Так сей шандар, сей Михайло Гурман...

Анна. Ну, чого тобі від него треба?

Микола. Я знаю, ти ще дівкою любила єго... і тепер любиш.

Анна (перестає мотати і глядить на него). Ну, і що-ж з того?

Микола (понуривши голову). Та нічого. Хіба я тобі що-небудь кажу? (Хвилю мовчить, а відтак починає плакати і клонить голову до стола).

Анна. Так чого-ж плачеш? Чого рвеш моє серце?

Микола. Бо... бо... моє рве ся. (Встає і наближає ся швидко до неї). Анно! Не вже-ж ти мене так... так ні крихітки не любиш?

Анна. Ні.

Микола. І ніколи не любила?

Анна. Ні.

Микола. І не можеш присилувати себе, щоб хоч жити зі мною по давному?

Анна. Ні. (Звіщує голову). Пропало вже.

Микола (встає). Га, видко Божа воля така. Господи, по що Ти вивів мене з криміналу? Чому не дав мені там зігнати? Я думав, що нема гіршої муки над неволю. А як прийшли пани і сказали мені: Миколо, ти вільний, бачимо твою невинність — Господи, то мені трохи серце не трісло з великої утіхи. Я крил у Бога просив, щоб до дому як найшвидше залетіти, а тут застав таке... таке, що

й язик не повертає ся сказати! Таке, що неволя в криміналі против того видаєсь мені раєм! (Ридає). І за яку се провину мене Господь так тяжко карає? Чим я Єго обравив, чим прогнівав?

Анна. Цить, Миколо, не плач! І на мене вини не звертай. Ти-ж знаєш добре, що й моєї вини тут мало. Силою віддали мене за тебе. Доки сила моя була, я була тобі вірною, хоч иньшого любила. Але тепер не стало моєї сили.

Микола. Так що-ж нам робити? Як жити?

Анна. Роби, що знаєш, що тобі сумління каже. Вбий мене, чи прожени мене, чи лиши мене при собі, — мені все одно.

Микола. Слухай, Анно! Я тебе розумію. Я люблю тебе. Мені жаль тебе, як власної душі. Я не хочу бути твоїм катом, бо знаю, що ти й без мене багато витерпіла. Тільки одно тебе прошу: вважай на людей! Не на мене — нехай уже я так і буду нічим для тебе, — але на людей. Щоб люди з нас не сьміялись!

Анна. Хіба-ж я їм забороню сьміяти ся? Нехай сьміють ся, коли їм сьмішно!

Микола. А все таки... Не показуй ся прилюдно... з ним. Не топчи в болото моєї бідної голови. А ні, то вбий мене, щоб я не дивив ся на те!

Анна. Се не від мене залежить, Миколо. Я тепер одного пана знаю — єго, так як доси знала тебе. Що він мені скаже, те й роблю, а більше ні на що не оглядаю ся. Ганьба, то ганьба, смерть, то смерть. З ним мені нічого. А ти роби, що знаєш.

Микола (хапає ся за голову руками). Господи; Господи! Вона зовсім одуріла! Говорить мов у горячці. Се він, проклятий, дав їй якісь чари, якесь дане, він єї з розуму звів, щоби насьміяти ся наді мною! (Ходить по хаті з виразом важкого болю. Анна мотає далі).

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Ті самі і жандарм.

Жандарм (входить). Слава Богу! Здоров був, Миколо!

Микола (понуру). Здоров був, Михайле!

Жандарм (сьміючись, бе єго долонею по плечі). А, прецінь хоч раз ти до мене заговорив, як до старого знайомого.

Микола. Ліпше-б нам було не пізнавати ся.

Жандарм. Чому? Тьфу, Миколо, як ти насовив ся! Немов би я тобі батька зарівав.

Микола. Ти мені ще гірше зробив.

Жандарм. Ет, іди, не плети дурниці! От, ліпше сідай ось тут! (Садить его силоміць по кінець стола, кладе карабін і шапку на другім кінці стола, а відтак виймає з торби фляшку вишнівки). Ади, з сею ворожкою ми порадимось, як у світі жити. Анно, ану по найди там який наперсток! (Анна встає і ставить на стіл чарку, хліб і сир).

Микола. Спасибі тобі, я не пю.

Жандарм. Як то не пеш? Що се ти видумуєш, Миколо? Нині тиждень пив, а тепер не пеш! Ну, се ти пусте видумав! (Наливає) На твоє здоров'є, Миколо! (Пє) А!... Щоб ти не думав, що се яка отрута, або що! Не бій ся! Бачиш, я сам пю. (Наливає) На, випий! І не жури ся! Вдар лихом об землю! Нехай ся Мошкова кобила журисть, що велику голову має.

Микола (бере чарку). Га, виджу, з тобою нема иньшої ради. Здох би-сь, Михайле! (Пє).

Жандарм (сміє ся). Ха, ха, ха! Здох би-сь! Гарного ти мені здоров'я зичиш! Ха, ха, ха! Сьміхованець з тебе, Миколо, бігме, сьміхованець! (Плеще его по плечах).

Микола. Що-ж, Михайле, що кому належить ся!

Жандарм. Так ти думаєш, що мені належалось би здохнути?

Микола. Думаю, що се було-б ліпше і для мене, і для тебе і для отсеї (показує на Анну).

Жандарм. І для отсеї! А, ми й забули про господиню! (Наливає) Ну, Анно, випий за здоров'є свого чоловіка!

Анна. За твоє здоров'є, Михайле! (Пє).

Жандарм. Ха, ха, ха! Бачиш, Миколо, твоя жінка мені трохи інакше бажає, ніж ти! Ну, випиймо-ж тепер за ві здоров'є! (Пють).

Микола. Та й міцний же твій вишняк, Михайле. Від двох чарок вже й в голову бє.

Жандарм. Не слухай того, сину мій! Се тільки твоя голова слаба, ось що! Міцної голови він і по десяти чарках не хапає ся.

Микола (опирає голову на локоть). Слаба голова, кажеш. Правду кажеш! І без твого вишняку вона мені ходором хо-

дила, а тепер ще гірше. Знаєш, Михайле, що я тобі скажу так, по приятни, по старій знайомості?

Жандарм. Ну, що?

Микола. Може би ти перестав у мене бувати?

Жандарм. А то чому, Миколо? Надоїли тобі мої відвідини?

Микола. Надоїли, не надоїли, а так. Мені здає ся, що воно-б було краще, як би ти не показував ся.

Жандарм. Не можу, братчику, їй Богу, не можу. Служба моя така, що все по при вашу хату моя дорога йде. А при тім, серденько моє, ще одна річ припутана.

Микола. Яка?

Жандарм. Хоч то ніби урядова тайна, але що вже робити, скажу тобі. Але насамперед випиймо! Най все зле ми-нає! (Наливає, пють). Так ось яка річ, небоже. Тебе ніби то пустили з криміналу...

Микола (схапуєсь). Ніби то?... Як то ніби то?

Жандарм. Ну, ну, ти бо зараз усе так береш на правду, мов би ти справді почувавсь до вини! Е, Миколо! Адже-ж ти сам почувавсь ся невинним, правда? (З притиском) Власне сумління каже тобі, що ти невинний? Правда? (Глядить ему просто в очи).

Микола (змішаний, крикливо). Богом небесним свідчу ся, що правда!

Жандарм (насьмішливо). Ну, ну, Миколо! Так не говори! Особливо перед шандарем з такими словами не вихапує ся. Бо між нами, шандарами, брате, така думка, що як на кого підозріне паде, а він починає Бога на свідка кликати, то значить, що у него сумління не зовсім чисте. Щось там у него не гарно.

Микола (переляканий). Так... значить... ти думаєш, що я...?

Жандарм (сміє ся і клепче его по плечах). Ха, ха, ха! Дитина ти, Миколо, ось що я думаю! Леда чим тебе застрашити можна. Не бій ся! Не такий чорт страшний, як его малюють. Те, що тобі тепер видаєсь таким страшним, також не таке. До всего чоловік привикне!

Микола. Ти се про що закидаєш? Яюсь не зовсім я розумію тебе.

Жандарм. Порозумієш, братчику, порозумієш, як на те час прийде. А тепер знаєш, що я би тобі радив?

Микола. Ну, що?

Жандарм. Будь спокійний. Не роби ніякої комедії, ніякого галасу. Жий собі тихо, смирно, як Бог приказав, і ні про що не дбай, що довкола тебе творить ся.

Микола. Ні про що не дбати? А думаєш, що се можна?

Жандарм. А чому би не можна? Певно, що можна. Повір мені, друже! Я багато сьвіта сходяв, багато дечого видів і знаю. Так ось що я тобі скажу: Тисячі людей живуть отак як ти, і не питають навіть, як воно склало ся, відки пішло, хто тому винен? Де би чоловікови голови стало, щоби се все розібрати? Стало ся, склало ся — що порадиш? Треба брати жите, яке є, треба жити, як можна.

Микола. І з розбитим серцем?

Жандарм. Дурниця серце! У кого воно ціле?

Микола. І на людським посьміховищу?

Жандарм. Наплюй ти на людей! Чого тобі від них потрібно? А як ти з них будеш сьміяти ся, то вони з тебе не будуть. Ще самі до тебе прийдуть.

Микола (в задумі). Що-ж, мудра рада. Тільки мабуть за міцна на мою слабу голову. (Хапає ся руками за голову і починає ридати). Ой, за міцна, за міцна! Не видержить моя голова!

Жандарм. Не бій ся, видержить. Я тобі поможу. Я кождому голову скручу, хто би посьмів з тебе сьміяти ся.

Микола. Багато буде скручених голов.

Жандарм. Не бій ся, се вже моє діло! А тепер, друже мій, Миколо, знаєш що?

Микола. А що таке?

Жандарм. Я бачу, що ти дуже ослаб. Сон тебе клонить. Піди ти собі на тік, та засни.

Микола. А ти?

Жандарм. Про мене не турбуй ся. Я також трохи відпочину, а потім піду до дому.

Микола. То може би, Михайле, ти сам пішов на тік і там заснув?

Жандарм. Ну, ну, не роби комедії! На тобі кожух (бере з жердки кожух і кладе єму на плечі), подушку і верету (зтягає з постелі подушку і верету і також кладе на него). Іди! (Випихає єго за двері. Мовчанка. За сценою чути важке зітханє і повільні кроки Миколи).

ЯВА ПЯТА.

Жандарм і Анна.

Жандарм (обнімає Анну). Ну, тепер ми самі.

Анна. Цить! Я боюсь, щоб він там собі якого лиха не за-
подіяв.Жандарм. Не бійся! Він тепер занадто ослаб, розкис!
Зарисся в солому і засне.Анна (припадає до него). Михайле, Михайле! Що буде з нами?
До чого воно дійде? Чим воно скінчиться?Жандарм. Дурна! Ось вона чим турбуєся! Ніби то хтось
у сьвітї знає, чим що скінчитьсяся і до чого дійде? Жий
та дихай, доки живеш! Зле тобі? А коли не зле, то дя-
куй Богу. Як буде зле, тоді час буде думати про те зле!
Чим скінчитьсяся! Нічим не скінчитьсяся. Будемо жити,
доки можна. Будемо любитися, доки можна. Будемо лю-
дям в пику сьміятися, доки можна, доки вони нас під
ноги не возьмуть. А потому? Потому оден кінець: всі
помремо і чорту в зуби підемо. Ось чим воно скінчитьсяся,
коли хочеш знати. (Обнімає її).

Заслона спадає.

Д І Я П Я Т А.

[Хата Миколи. День. Стіл відсунений, за столом і на ослоні селяни і жінки, між ними Бабич і Настя. Микола підпитий з келішком у руді серед хати. На столі велика фляшка горілки і хліб та сіль].

ЯВА ПЕРША.

Микола, Бабич, Настя, селяни і жінки.

Селяни (п'яними голосами сьпівають журавля):

Ой там у лісі, ой там у лісі плужочок,
Плужочок-чок чок-чок (2) плужочок.
Ой виорав він (2) ланочок,
Ланочок-чок-чок-чок (2) ланочок.
Ой насіяв він (2) конопель,
Конопель-пель-пель-пель (2) конопель.
Та впронадив ся (2) журавель,
Журавель-вель-вель-вель (2) журавель.
Ой, я я тому (2) журавлю
Журавлю-влю-влю-влю (2) журавлю,
Та бучком ноги (2) поломлю,
Поломлю-млю-млю-млю (2) поломлю.

[Селяни і селянки при остатних куплетах похитують ся торкають одні одних плечима та кивають головами, позираючи на Миколу, що стоїть зі звішеною головою і держить чарку в тремтячій руці. Коли сьпів скінчив ся:]

Микола. Ну, куме, дай нам Боже здоров'є! (Пє).

Бабич. Дай Боже всего доброго!

Микола. Ні, сего не кажіть! Чого доброго? Я доброго нічого в Бога не прошу. Досить уже того доброго зазнав, буде з мене! (Наливає і передає чарку Бабичеві). Ну, прошу!

Бабич. Дякуємо красно. Ні, кумцю, не гнівіть Бога! Що Бог дасть, то не напасть. Нераз чоловік гадає, що не знати яка на него біда впала, аж за день, за другий озирає ся, а воно вже єму на добро вийшло. Ваше здоров'є, сусідо! (Обертає ся до иншого селянина і пє).

Перший селянин. Дай Господи і вам!

Микола. Ну, вже ви мені сего не кажіть. Вже я то на своїй шкірі витрібував, яке воно добро виходить. Ні, кумове чесні, вірте мені чи не вірте, а мені здає ся, що пан Біг часом собі сьміх із нас робить.

Селяни. Бійте ся Бога, куме, що ви говорите! Таже то образа Божа!

Микола (махає рукою). Одно ще мене на сьвітї держить, — отся живиця! (Бере чарку, наливає і пє).

Настя (під вікном до другої жінки, киваючи головою). Я то знала, що до того воно дійде. Бійте ся Бога, тота жінка ані встиду не має ані серця.

Перша жінка. Ой та певно. Мій старий казав, що буде в радї о тім говорити, щоби єї при всїй громаді різками висічи, най не дає злого прикладу.

Настя. Певно, що варто би. Адже і нині в церкві. Бійте ся Бога! Та-ж такого ще сьвіт не бачив. З чужим парубком аж до самої церкви прийшла, а потому як сама стала, то щоби вам до образів, до вітваря сьвятого лицем обернула ся! Де там! До него обернула ся, до него, окаянна, молитви шепче. Жінки довколо неї повідступали ся, таке вам колесо зробили, мов від зараженої тиснуть ся, а вона нічого, мов і не бачить. Так усю хвалу Божу і вистояла. Та не всю, бо скоро „Достойно“ просьпівали, мій шандар із церкви, моргнув на неї, та й вона за ним вийшла.

Перша жінка. Та куди-ж вони потягли ся?

Настя. Мабуть до коршми. Там собі обое в ванкири запивають ся. (Шепче).

Бабиц. Куме Миколо, так ви кажете, що жінка вас голодом морить?

Микола. Хто, я? Коли се я казав? Де?

Бабиц. Ну, я так чув.

Перший селянин. І я чув. Геть по селу чутка ходить.

Микола (в п'янім запалі). Бреше тота чутка! Всї брешуть, хто єї далі розносить. Кому яке діло до мене і до моєї жінки?

Настя. Ну, та певно, що нам діла нема. Але є хтось такий, що має до неї діло.

Микола. Кого то обходить, що ми їмо, що варимо, чи ситі, чи голодні?

Бабич. Та ви куме не гнівайте ся, що я вас спитав. Я прецінь не з злої волі. Бо ту, бачите, деякі хотіли на раді громадській...

Микола. Що, що, що? Засі раді громадській до моєї жінки. Не має рада права!

Бабич. Ну, як ви собі не кривдуєте — то певно. Тільки що, бачите, люди собі дуже марикують, кажуть що вона дуже поганий приклад дає, вибачте, на публіку людську з тим Гурманом волочить ся.

Микола (хапає ся за голову). Ой, ой, ой! Люди! Не ріжте мене без ножа! Не мучте мене! Не бабруйте у моїм серці! Най вам моя жінка не стоїть у очах! От пийте, колисьте чесні та добрі, щосьте до мене прийшли, частуйте ся і говоріть дещо веселішого. А то тьфу! Чоловікови й без вас тяжко, а ви ще додаєте.

Настя. Ой кумочку, та чи то ми не знаємо, що вам тяжко? (Пє).

Микола. Ой тяжко, кумонько, тяжко! (Наливає і пє).

Настя. Та кажуть, що вона до вас по цілих днях не говорить?

Микола. Та що будемо говорити? Вона мовчить, і я мовчу. Отак цілий день мов тумани ходимо. А вона все тільки в вікно зазирає, чи він не йде. А до мене хоч би словечко сказала.

Настя. Ой бідний ти, кумочку, бідний! (Наливає і пє).

Микола. Ой бідний, кумочко, бідний, як той мак на четверо! (Наливає і пє). Як той горох при дорозі. (Плаче).

Настя. Та хіба я не знаю, що ти нераз з голоду млієш, а вона що зварить, то тому поганинови держить. Куме, таже я твоя близька сусіда. Все знаю, все бачу, хоч би нераз і не хотіла бачити. Нераз аж серце мені крає ся! Бігме, кумочку, крає ся! (Плаче і обіймає его).

Бабич. Ну, ну, жінко, може нам пора до дому?

Селяни. Та пора би іти.

Микола. Люди добрі, сусіди чесні! Посидьте, ще трохи! Не квапте ся, не розходіть ся! Я рад, що людський голос у тих стінах чую. Поговоріть, почаствуйте ся. Ну, прошу! Ов, чарка стоїть! Що се такого? Фляшка порожня? Я зараз другу принесу. У мене барилка єсть, схована в половнику. Що має грішний чоловік робити? Коли вже таке на мою голову впало, то що діяти! Не бере ся мене ні-

яка робота, відійшла охота до життя, до господарства. Тьфу, на що воно мені! Взяв я, продав коненята, гроші сховав, та й пропиваю трохи по трохи. Най їдуть! Не стане тих, знов щось продам.

Бабич. Ой куме, куме, зле ти робиш! Занадто собі до голови взяв таку дурницю, та ізза такої негідниці добро своє криваве марнуєш!

Микола. А на що-ж воно мені? Хіба мені жите буде? Не буде, куме! Все пропало! Вже мені господарем не бути, так нехай же іде все! І поле продам і хату продам, нехай іде.

Бабич. Говори, говори. Продам, кажеш. А тому що буде?

Микола. Коли тому? Як тому? У мене, куме, вже тепер тому. Вже тепер по всьому. Дальше вже нічого не буде. Нічогісінько. Так цур єму всему! (Виходить з фляшкою).

Перша жінка. Зовсім звівчили чоловіка! Зовсім з пантелику збили!

Друга жінка. Не багато того розуму в бідолахи було, та й той вплив.

Настя. Я би не знати що за то дала, що вона єго якимось зілем опоїла.

Бабич. А найгірше шкода господарства. Гарував чоловік, весь вік робив, аж му очі з голови лїзли, мучив ся, терпів — ой Господи, кільки натерпів ся. На решті дохрпав ся кусника хліба, жити-б та Бога хвалити та діток надїятись, а ту на тобі! Мов пожар наскакує, мов грім з ясного неба.

Перша жінка. Говоріть, куме, говоріть! Кажете: дітий надїятись. Тото і уся біда в тім, що в них дітий нема. Як би у неї були діти, то вона-б на таке не пустила ся. Скажу я слово і за нею.

Перший селянин. А я тому не вірю. Вже як котра жінка така вдасть ся, то ти єї і ланцом до дому не прикуєш. І дітий покине.

Перша жінка. Не слухай того куме, бігме не слухай! Діти, велика річ. Діти половина матери. Одна половина може би й рада піти, дозволити собі, а друга не пускає, кричить: А ми, мамо! А що з нас буде? І не пустять тамтої половини.

Микола (входить з фляшкою і ставить її на столі). Ось вона! Ось наша радість! Ось одинока потіха. (Піднімає фляшку, телепає і знов ставить). Повна, вистане нам! Ану, кумове чесні, сусіди мої приємні — дай нам Боже здоров'я! (Наливає, це і пускає чарку кружляти).

Бабич. Куме Миколо, гей куме!

Микола. Га!

Бабич. А я би тобі, куме, щось сказав, та бою ся, щоб ти на мене не огнівав ся.

Микола (сідає коло него, обнімає за ший і цілує плачучи). Кажи, кумочку, кажи! Ти в мене найблизший сусіда, ти мій порадник. Говори!

Бабич. Ти куме — не в гнів тобі кажучи — за надто м'який, за надто податливий.

Микола (хитає головою і важко зітхає). Ой так, так, занадто м'який, занадто податливий.

Бабич. А вони бачуть, що ти такий, та й тобі кіле на голові тешуть.

Микола (хапає ся за голову). Ой тешуть, тешуть! Аж у мізку лунає! (Плаче).

Бабич. Цить, куме, фе! Не плач! Не будь дитиною!

Микола. Не бути дитиною? А то як?

Бабич. Ти-б узияв ся до своєї жінки трохи острійше. Похру-постів би на ню, погрозив би, а то і ударив раз, другий. Знаєш, жінка так як коняка, любить батіг, а без него зовсім ледащіє.

Микола. Ой, ледащіє, ледащіє.

Бабич. Ну, і до сего Гурмана ти постав ся. Що то він завоював тебе, чи що? Покажи єму, що ти в хаті господар. Закажи єму бувати у себе.

Микола. Ой, просив я вже єго, так де тобі, ще й сьміє ся.

Бабич. Просив! Бій ся Бога, куме, хто-ж о такі річи просить? Та то певно, що він просьби не послухає. А ти остро до него!

Микола. Ой, кумочку, боюсь я єго! Страшний він такий, як кат.

Бабич. Фе, куме! Ти-ж чень не дитина. Чого тобі бояти ся? Адже він тобі нічого не може зробити!

Микола (випростовуєсь). Та то правда! Чого мені єго бояти ся?

Бабич. Ти єму погрози, що підеш до суду на скаргу, що він тобі жити з жінкою не дає.

Микола. Та то правда! Адже і над ним є старший! На скаргу!

Бабич. Що в цілім селі соблазнє робить, встид на цілу громаду.

Микола. Га, таке за се тяжка кара!

Бабич. А ти думав як? Зараз єго відси перенесуть! А ти вже собі потому з жінкою якось даси раду. Коби лиш єго відси мара взяла.

Миколо. О, певно, що з нею я собі пораджу. Адже-ж ви, сусідоньки, знаєте, яка вона була добра, щира та вірна, заким єго зла доля на мій дім навернула! До рани можна було єї приложити, не то що! (Плаче).

Настя. Ти куме єго до хати не пусти, ось що! Двері єму перед носом замкни. Ціпом по голові заїдь! Так би я на твоїм місци зробила!

Микола. Так, так, так! Ціпом по голові! Мундур на шкаматє! Нехай мене скаржить! Я вже буду знав, як боронити ся!

Бабич. Нас, куме, на сьвідків клич. Ми посьвідчимо, як вони з тобою обходили ся!

Селяни. Так, так! Усі посьвідчимо! Єго зовсім зі служби наженуть, а тобі нічого не буде!

Микола (схапує ся). Добре! Все зроблю, візьму на відвагу. Або що, хіба я не чоловік, не господар? Ану, вибиймо, сусіди! Біг заплатить вам за раду. Побачимо, хто тут буде старший. (Не і частує всіх за чергою).

ЯВА ДРУГА.

Ті самі. Входять жандарм і Анна.

Жандарм (трохи підпитий). Го, го, го! А ту що? Празник якийсь, комашня чи поминки?

Микола. Та поминки, поминки справляю.

Жандарм. А по кім?

Микола. По собі самім. По своїй честі, по своїм супокою, по своїм житю.

Жандарм (іде до стола — люди розступують ся перед ним, він сідає).

Анна сідає також на припічку). Ага, ти, бачу вже трохи тее... язиком путаєш!

Микола. Як то путаю? Я не путаю, я правду говорю! То ти, Михайле, моє жите попутав, так що і кінця не найду.

Жандарм. От, Миколо, не молов би-сь дурниць, та й ще при чужих людях. А радше частуй гостя!

Микола. Ой участував ти мене! Не такого ти частунку від мене варт!

Жандарм (схапує ся і підступає до него). Що ти говориш, що? Якого частунку?

Микола (плює ему в лице). Ось якого, коли хочеш знати.

Жандарм (бе его кулаком у голову). Ось тобі за се! (Микола падає на землю. Люди кидають ся до Миколи, Анна до Михайла).

Анна. Михайле, вспокій ся, що ти робиш?

Жандарм. Я спокійний і нічого більше не роблю, але плювати на себе не дам! Не бій ся, се ему не пошкодить. Троха свічки в очах стали, але се байка. Протверезить ся швидко. А я і так хотів з ним розумне слово поговорити.

Микола (з трудом підносить ся, его садять на лаву). Так ти ось як мені платиш за мою доброту?

Жандарм. Не за доброту, Миколо! За доброту тільки Бог заплатить. А я за дурноту. За те, що ти плюєш на цісарський мундур.

Микола. Я не на цісарський мундур плюю, але на того огидника, що ганьбить образ Божий. Ти его знаєш? Михайла Гурмана!

Селяни. Так, так!

Жандарм (гне в собі злість). Знаєте ви що, панове свідки, я тут хочу з Миколою розумне слово говорити. Вас тут не потрібно. Може-б ви пішли собі до дідька?

Микола. Ні сусіди! Сидіть, не відходьте! Я вас прошу. Я вас тут запросив, він не має права вас виганяти.

Жандарм (зіскакує і хапає за карабін). А я вам кажу, п'яниці погані, геть відси! Хто зараз не вступить ся, той ось тут кольбою в груди дістане. Марш! (Селяни і селянки сквапно виходять. Деякі хрестять ся і плюють).

ЯВА ТРЕТЯ.

Микола, жандарм і Анна.

Микола (прискакує до него). Яким ти правом сьмієш моїх гостей з моєї хати виганяти, га? До тебе прийшли? Твою горівку пили?

Жандарм (відтручує его на бік). Мовчи, дурню! Слухай, що я тобі буду казати. Сідай ось тут! (Микола неохітно сідає). Слухай, Миколо, що ти собі гадаєш?

Микола. Як то що?

Жандарм. Чого ти сам собі шкоду робиш? Роботу покинув, господарство занедбав, коні продав, та все тільки з паниціями водиш ся та своє добро розкидаєш? Чи то ладно так, га?

Микола. Ладнійше, ніж чужу жінку на гріх наводити.

Жандарм. Миколо, Миколо, не повинен би ти і згадувати про те.

Микола. Он як не повинен і згадувати про те, від чого серце рве ся і голова тріскає? Спасибі за ласку. А скажи ти мені, Михайле, про що я маю згадувати? Для кого маю дбати? На кого робити?

Жандарм. Хоч би на себе самого.

Микола. Не бій ся, на себе самого я дбаю! Продаю, роздаю, розкидаю, пропиваю те, що мені не потрібне, а беру лиш те, що мені потрібне. А потрібне мені тепер лиш одно — ось що! (Телепає фляшкою).

Жандарм. Фе, Миколо, встидай ся!

Микола. Я маю встидати ся? Ха, ха, ха! А ти встидаєш ся? А отся негідниця встидає ся, що по селу раз-у-раз з тобою волочить ся? Ви маєте встид?

Жандарм. Зась тобі до нас.

Микола (зриває ся). Кому зась? Мені? А ти хто тут? Яке ти маєш право мені заськати?

Жандарм (силою саджає его опять). Ну, ну, не решети ся! Я тобі скажучу, яке я маю право. Слухай Миколо! Ти знаєш, хто я був колись, ще там, у наших селі?

Микола. А хто? Урвитель, забіяка.

Жандарм. Брешеш, друже мій. Я був чесний парубок, може троха за горячий, за палкий. Але кривди я не любив, неправди не міг знести — і то було моє нещастє.

Микола. Було дещо і більше.

Жандарм. Правду кажеш. І я тобі зараз скажу, що ще причинило ся до мого нещастя. Я полюбив отсю бідолаху, Анну, сироту, поштуркувану та кривлжену нелюдами-братами. Ся любов була моїм самотнім, найдорожшим скарбом, вона могла би була з мене зробити доброго, порядного чоловіка. А ти, Миколо, ти до спілки з тими нелюдами вкрав мені те самотнє щастє.

Микола (зриває ся). Я? Вкрав тобі... (Хапає ся за голову). Господи! Що се зо мною? Чи весь світ до гори ногами перевертає ся? Я, втоптаний в болото, обдертий з чести, суноюю і поваги, зруйнований, зарізаний без ножа — а по твоєму виходжу ще й злодієм?

Жандарм. Не хапай ся за голову, Миколо! Адже твоє сумління само тобі каже, що моя правда.

Микола. Ні, брешеш! Я її не силував! Вона ще вдячна мені була...

Жандарм. Адже бачиш її вдячність.

Микола. Вороже, се ти її звів, одурив, причарував!

Жандарм. Ти мав три роки часу причарувати її до себе. Чому сего не вчинив?

Микола. Бо я не чарівник — ось чому!

Жандарм. Бо ти віхоть, а не чоловік — ось чому!

Микола. Хто віхоть? Я віхоть?

Жандарм. А вже-ж не я.

Микола. Отже я зараз покажу тобі, що я не віхоть. Марш мені з хати! (Хапає его за плече).

Жандарм (відтручує его). Іди спати, Миколо! Ти троха паний.

Микола. Паний, чи не паний, не твоя річ. Але ти мені геть з хати забирай ся!

Жандарм. Отже не вступлю ся. Тут і заночую, коли мені схоче ся.

Микола (лагідно). Вступи ся, Михайле! Не доводи мене до лютости.

Жандарм (лагідно). І не доходи до лютости, небоже, се не здорово. А я справді у тебе заночую. А завтра оба разом до міста поїдемо.

Микола. Оба разом? По що?

Жандарм (виймає папір і показує). Ади, знаєш отсей папір?

Микола. Чорти-б его знали, а не я!

Жандарм. То зле, Миколо! Не вадило-б тобі єго знати. Тут і про тебе дещо написано.

Микола. А що там про мене написано?

Жандарм. Наказ із суду, щоби тебе приставити. Я ще нині маю єго війтови доручити. Там знов на тебе в суді щось наговорили.

Микола. Га, Юдо! Так ти знов з того боку підо мною рибеш? Зовсім мене доконати хочеш? Отже не діждеш! (Вириває єму з рук папір і рве на кусні). На маєш, маєш, маєш!

Жандарм. Дурню, і що-ж ти зробив? Чи ти знаєш, що тобі буде за се?

Микола. Не мені, а тобі.

Жандарм. Ні, тобі! На, маєш раз! (Бє єго в лице). Се на завдаток! На тобі два! (Замахуєсь).

Микола (хапає карабін). На тобі також раз! (Кидаєсь на Михайла).

Анна (кидаєсь між них). Миколо, на бік!

Микола (відтручує єї). Ти сама на бік!

Жандарм. Пусти єго, Анно! Я єго і так не бою ся. (Хапає карабін, хоче вирвати Миколі). Пусти, дурню! З тим не жартуй!

Микола. Ось тобі мій жарт! (Пускає карабін, хапає сокиру і втоплює в груди жандармови. Той падає).

Анна. Господи! Що з тобою, Михайле? (Кидаєсь до него).

Жандарм (вхопив ся рукою за груди, з котрих бухає кров). А, се так! Нічого! Нічого мені не треба.

Анна. Кров! Кров! Ти ранений, Михайле, забитий! Голубчику! Де рана?

Жандарм. Нічого, Анно, нічого! Се лиш жарт був. Трохи поболить та й перестане. Годі, Миколо! Чого став, та й трусиш ся? Дай руку!

Микола (кидає сокиру). Та... та... невже воно нічого?

Жандарм (слабше). Дай руку! (Простягає єму закровавлену руку, Микола дає свою). Спасибі тобі! Ти зробив мені прислугу, і я не гніваюсь на тебе! Я давно хотів і сам собі таке зробити, та якось рука не піднімала ся.

Анна. Михайле, серце моє, скажи що тобі? Де в тебе рана?

Жандарм. Кажу тобі, що мені зовсім добре. Навіть і ліків не треба! А ось і свідки! Ну, Богу слава! Слава Богу!

ЯВА ЧЕТВЕРТА.

Ті самі, вийт, Бабич, Настя, селяни.

Війт. Гей! А ту що такого? Хто тут галасує?

Настя. Ой лишенько! Шандар забитий.

Війт. Невже неживий? Миколо, Анно! Що се таке? Говорить, чого стоїте, як остовпілі?

Жандарм (слабо). Пане вийте! Дайте їм спокій! Вони не винні! Я... я сам...

Війт. А тобі що таке стало ся? По що на себе руку наложив?

Жандарм. Так було треба. То моя річ... Анно! Миколо... будьте здорові... і простіть. (Умирає).

Анна (кидаєсь до трупа). Михайле, Михайлику! На кого ти мене покидаєш? Що я без тебе на світі зачну?

Микола. Анно, успокій ся, хіба ти не маєш для кого жити?

Заслона спадає.

34.103

$\phi \frac{I}{y-450}$